

Oppdragsrapport nr. 14 - 2016

Elling Borgeraas

Minimumsbudsjett for forbruksutgifter Et forbruksbasert fattigdomsmål

SIFO

Forbruksforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

© Forbruksforskningsinstituttet SIFO – Høgskolen i Oslo og Akershus
Oppdragsrapport nr. 14 – 2016

Forbruksforskningsinstituttet SIFO – Høgskolen i Oslo og Akershus
Stensberggata 26, 7. etg.
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Minimumsbudsjett for forbruksutgifter Et forbruksbasert fattigdomsmål	Antall sider 67	Dato 22.12.2016
Title	ISBN	ISSN
Forfatter(e) Elling Borgeraas	Prosjektnummer 11201614	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver BLD		
<p>Målet med den foreliggende rapporten er å presentere arbeidet med å utvikle et minimumsbudsjett for forbruksgifter. Et viktig mål med dette budsjettet er å utvikle et realinntektsmål som reflekterer et minimumsnivå. Dette realinntektsmålet gir anledning til å etablere velbegrunnede minimumsinntekter som kan anvendes til å vurdere rimeligheten av eksisterende offentlige økonomiske livsoppholdssatser. Det argumenteres også for at minimumsbudsjettet supplert med sjabloner for boutgifter, vil være et velegnet verktøy til å vurdere rimeligheten av OECDs og EUs mål på inntektsfattigdom.. Dette er viktig fordi det er store usikkerheter om hva slags levekår disse fattigdomsmålene faktisk måler. Ved hjelp av en realøkonomisk tilnærming har vi anledning til å vurdere disse målene i forhold til konkrete forbruksnivå.</p> <p>Etter å ha redegjort for hvorfor vi trenger et minimumsbudsjett og et mål på minimumsinntekt, presenterer vi de grunnleggende prinsippene og metodologiske grepene for konstruksjonen av budsjettet. Dernest demonstreres minimumsberegningene for ulike typer hushold, med vekt på hushold med ulikt antall barn. Et overordnet mål her er å identifisere forbruksvekter for voksne og barn. Etter å ha presentert minimumstall for forbruk anvendes disse som inntektsmål. Først til å vurdere nivået på de statlige anbefalte normene for økonomisk sosialhjelp. Sammenlikningen viser at de statlige anbefalte normene for økonomisk sosialhjelp er lavere enn minimumsberegningene. Dette antyder at disse normene er for lave til å kunne ha et forsvarlig livsopphold.</p>		

I en sammenlikning av den felles statlige livsoppholdssatsen ved gjeldsordning og utleggstrekk med minimumsbudsjettet, ligger den for de fleste husholdstypene over minimumsbudsjettet. Unntaket er enslige forsørgere med ett barn som ligger under minimumsbudsjettet.

Ved å innføre en sjablong for boutgifter i minimumsbudsjettet er det mulig å etablere et totalt realinntektsmål som er egnet til å vurdere rimeligheten av eksisterende fattigdomsgrenser. I en sammenlikning av minimumsbudsjettet med de to fattigdomsdefinisjonene finner vi at minimumsbudsjettet systematisk ligger *lavere* enn EU (60%) s avgrensning av økonomisk fattigdom for Norge. Sett i forhold til minimumsbudsjettets anslag ser det derfor ut til at EU har en for liberal avgrensning av fattigdom. Sammenlikner vi minimumsbudsjettet opp mot OECD (50%) er bildet noe mer variert. Minimumsbudsjettets anslag for enslige og enslige med ett barn er noe høyere enn i OECDs definisjon på fattigdom. For par uten barn og enslige forsørgere med to barn er minimumsbudsjettet og OECD praktisk talt likt. Forskjellene mellom minimumsbudsjettet og OECDs inntektsgrenser øker med økende antall barn for par. Det overordnede inntrykket er at minimumsbudsjetter ligger vesentlig nærmere OECD 50% nivået enn EU 60% nivået, men at begge standardene har en høyere inntektsgrense for barn enn det som er tilfellet for minimumsstandarden.

Det er to sentrale utfordringer i det videre arbeidet med å utvikle minimumsstandarder for forbruksutgifter som et fattigdomsmål. Den ene utfordringen er å håndtere bo- og transportutgifter. Dette er utgifter som blant annet varierer mye etter hvor man bor. Den andre viktige utfordringen er å bygge inn ulike forbruksvekter for hushold med ulikt antall barn. I den nåværende versjonen av minimumsbudsjettet er dette tatt høyde for i hushold opp til 4 barn. Arbeidet med å utvikle mål for barnerike familier gjenstår.

Summary

Stikkord

Keywords

Minimumsbudsjett for forbruksutgifter

Et forbruksbasert fattigdomsmål

av

Elling Borgeraas

2016

Forbruksforskningsinstituttet SIFO, Høgskolen i Oslo og Akershus

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet og inngår i arbeidet med å utvikle et forbruksbasert fattigdomsmål. Denne rapporten må sees som et første skritt mot å fullføre dette arbeidet.

Jens Bonke, Rockwool Fondens Forskningsenhet, og Marthe Hårvik Austgulen, SIFO, har lest og kommentert tidligere utkast av rapporten. Christian Poppe, SIFO, har gitt et betydelig bidrag gjennom hele prosjektperioden. En stor takk til dem alle.

Oslo, desember 2016

Forord.....	5
Sammendrag.....	9
1 Innledning	11
2 Behovet for et realinntektsmål	13
2.1 Normative utfordringer i arbeidet med minimumsbudsjettet.	15
3 SIFOs minimumsbudsjett for forbruksutgifter.....	17
3.1 Innledning	17
3.2 Metode.....	18
3.3 Minimumsstandarden	22
3.3.1 Individspesifikke utgifter	24
3.3.2 Husholdsspesifikke utgifter.....	29
4 Minimumsbudsjett for ulike husholdstyper	32
4.1 Innledning	32
4.2 Beregning av utgifter for utvalgte husholdstyper.....	32
4.2.1 Enslige.....	32
4.2.2 Enslig med barn.....	33
4.2.3 Par	33
4.2.4 Antall barn.....	34
4.2.5 Stordriftseffekt	35
4.3 Minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper.....	36
4.3.1 Minimumsbudsjettet for 2 voksne og 2 barn.....	39
5 Minimumsbudsjettet og utgifter til barn	41
5.1.1 Forbruksvekter	42
6 Minimumsbudsjettet i forhold til offentlige livsoppholdssatser	45
6.1 Økonomisk sosialhjelp	45
6.2 Statlige livsopphold.....	47
7 Minimumsstandarder og boutgifter.....	49
7.1 Innledning	49
7.1.1 Minimum for selveier.....	50
7.1.2 Husleie som sjablong for boutgifter i minimumsbudsjettet.	51
7.2 Strømutgifter	56
8 Minimumsbudsjettet inklusive boutgifter for ulike husholdstyper	59
8.1 Minimumsstandarden sammenlignet med offisielle fattigdomsgrenser.....	60
9 Konklusjon.....	63
Litteratur.....	65
Vedlegg	69

Tabell 3-1 Individspesifikke utgifter i minimumsbudsjettet	23
Tabell 3-2 Husholdsspesifikke utgifter i minimumsstandarden	24
Tabell 4-1 Minimumsbudsjettet: månedlige omkostninger i kroner for ulike familie- typer. 2016.....	39
Tabell 4-2 Minimumsbudsjettet for 2 voksne og 2 barn på hhv 5 og 11 år. 2016.....	39
Tabell 5-1 Gjennomsnittlige individspesifikke utgifter for barn i ulike aldersgrupper i minimumsbudsjettet	42
Tabell 5-2 Forbruksvekter minimumsbudsjettet , OECD og EU	42
Tabell 6-1 Livsopphold ved gjeldsordning og utleggstrekk. 2016.....	47
Tabell 7-1 Gjennomsnittlig betaling av renter og avdrag for eiere og gjennomsnittlig husleie for leiere. Kroner i året. 2015.	52
Tabell 7-2 Prosentandelen selveiere, andelseiere i borettslag og leietakere etter husholdstype. 2015.....	53
Tabell 7-3 Prosentandelen selveiere, andelseiere i borettslag og leietakere. 2015.....	54
Tabell 7-4 Gjennomsnittlige leiekostnader for ulike husholdstyper. SSB Statistikk- banken. 2015	55
Tabell 7-5 Gjennomsnittlig husleie per måned etter husholdstype. 2015	56
Tabell 7-6 Oppgitte månedlige strømutfgifter etter husholdstype i SIFO- surveyen 2016 (N=271).....	57
Tabell 7-7 Samlede boutgifter (husleie og strøm) for hushold med og uten barn. 2016.....	58
Tabell 8-1 Minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper inklusive boutgifter	59
Tabell 8-2 Fattigdomsgrenser i Norge med hhv EU (60%) og OECD (50%) definisjoner 2015 og minimumsbudsjettet 2016.	61
Figur 3-1 Arbeidsflyten i utviklingen av minimumsbudsjettet	19
Figur 4-1 Individspesifikke utgifter i minimumsbudsjettet og Referansebudsjett etter menn, kvinner og enslige. 2016	37
Figur 4-2 Individ- og husholdsspesifikke omkostninger i minimumsbudsjettet per måned for ulike husholdstyper. Kroner.2016.	38
Figur 6-1 Økonomisk sosialhjelp og minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper.....	46
Figur 6-2 Minimumsbudsjettet inklusive strømutfgifter og statlig livsopphold for ulike husholdstyper	48

Sammendrag

Målet med den foreliggende rapporten er å presentere arbeidet med å utvikle et minimumsbudsjett for forbruksgifter. Et viktig mål med dette budsjettet er å utvikle et realinntektsmål som reflekterer et minimumsnivå. Dette realinntektsmålet gir anledning til å etablere velbegrunnede minimumsinntekter som kan anvendes til å vurdere rimeligheten av eksisterende offentlige økonomiske livsoppholdssatser. Det argumenteres også for at minimumsbudsjettet supplert med sjablonger for boutgifter, vil være et velegnet verktøy til å vurdere rimeligheten av OECDs og EUs mål på inntektsfattigdom.. Dette er viktig fordi det er store usikkerheter om hva slags levekår disse fattigdomsmålene faktisk måler. Ved hjelp av en realøkonomisk tilnærming har vi anledning til å vurdere disse målene i forhold til konkrete forbruksnivå.

Etter å ha redegjort for hvorfor vi trenger et minimumsbudsjett og et mål på minimumsinntekt, presenterer vi de grunnleggende prinsippene og metodologiske grepene for konstruksjonen av budsjettet. Dernest demonstreres minimumsberegningene for ulike typer hushold, med vekt på hushold med ulikt antall barn. Et overordnet mål her er å identifisere forbruksvekter for voksne og barn. Etter å ha presentert minimumstall for forbruk anvendes disse som inntektsmål. Først til å vurdere nivået på de statlige anbefalte normene for økonomisk sosialhjelp. Sammenlikningen viser at de statlige anbefalte normene for økonomisk sosialhjelp er lavere enn minimumsberegningene. Dette antyder at disse normene er for lave til å kunne ha et forsvarlig livsopphold.

I en sammenlikning av den felles statlige livsoppholdssatsen ved gjeldsordning og utleggstrekk med minimumsbudsjettet, ligger den for de fleste husholdstypene over minimumsbudsjettet. Unntaket er enslige forsørgere med ett barn som ligger under minimumsbudsjettet

Ved å innføre en sjablong for boutgifter i minimumsbudsjettet er det mulig å etablere et totalt realinntektsmål som er egnet til å vurdere rimeligheten av eksisterende fattigdomsgrenser. I en sammenlikning av minimumsbudsjettet med de to fattigdomsdefinisjonene finner vi at mini-

minimumsbudsjettet systematisk ligger *lavere* enn EU (60%) s avgrensning av økonomisk fattigdom for Norge. Sett i forhold til minimumsbudsjettets anslag ser det derfor ut til at EU har en for liberal avgrensning av fattigdom. Sammenlikner vi minimumsbudsjettet opp mot OECD (50%) er bildet noe mer variert. Minimumsbudsjettets anslag for enslige og enslige med ett barn er noe høyere enn i OECDs definisjon på fattigdom. For par uten barn og enslige forsørgerere med to barn er minimumsbudsjettet og OECD praktisk talt likt. Forskjellene mellom minimumsbudsjettet og OECDs inntektsgrenser øker med økende antall barn for par. Det overordnede inntrykket er at minimumsbudsjetter ligger vesentlig nærmere OECD 50% nivået enn EU 60% nivået, men at begge standardene har en høyere inntektsgrense for barn enn det som er tilfellet for minimumsstandarden.

Det er to sentrale utfordringer i det videre arbeidet med å utvikle minimumsstandarder for forbruksutgifter som et fattigdomsmål. Den ene utfordringen er å håndtere bo- og transportutgifter. Dette er utgifter som blant annet varierer mye etter hvor man bor. Den andre viktige utfordringen er å bygge inn ulike forbruksvekter for hushold med ulikt antall barn. I den nåværende versjonen av minimumsbudsjettet er dette tatt høyde for i hushold opp til 4 barn. Arbeidet med å utvikle mål for barnerike familier gjenstår.

1 Innledning

Denne rapporten presenterer SIFOs arbeid med å utvikle en minimumsstandard for forbruk med utgangspunkt i SIFOs referansebudsjett for forbruksutgifter. Referansebudsjettet er et eksempel på en forbrukstilnærming til økonomiske levekår. En forbrukstilnærming definerer kostnadene ved å ha et forbruksnivå som er nødvendig for å ha et gitt levekårsnivå. Kostnadene er følgelig den inntekten som må til for å ha tilgang til et sett av varer og tjenester som representerer et gitt levekårsnivå. Mens referansebudsjettet representerer kostnadene ved et moderat, men akseptabelt forbruksnivå¹, skal minimumsbudsjettet illustrere kostnadene ved et minimumsforbruk. Med et minimumsforbruk forstår vi et forbruksnivå som det - ideelt sett - er konsensus i befolkningen er det laveste, akseptable forbruksnivået. Metodisk er det konsensuelle både knyttet opp til fokusgrupper, empirisk materiale om befolkningens forbruk og ekspertise på feltet. Personer/hushold som ufrivillig lever under dette nivået over en viss tid befinner seg følgelig i en uverdigg materiell situasjon og vil over tid genere en negativ levekårs-spiral. Det er med andre ord både et verdighetsaspekt og levekårsaspekt knyttet til minimumsstandard.

Når vi trekker referansebudsjettet inn i arbeidet med å utvikle minimumsbudsjettet er det fordi referansebudsjettet er grunnmodellen som minimumsbudsjettet utvikles innenfor. Ved å ta utgangspunkt i referansebudsjettets forbrukspakke, dvs. de varer/tjenester som inngår, mengder, kvaliteter, leve- og brukstider samt priser på disse, er det mulig å konkretisere hvordan en minimumspakke avviker fra grunnmodellen. Siden referansebudsjettet illustrerer et moderat, men akseptabelt forbruksnivå, illustrerer minimumsbudsjettet følgelig et lavere nivå.

Både referansebudsjettet og minimumsbudsjettet er et eksempel på en forbrukstilnærming til levekår, dvs. en konkret beregning av de økonomiske kostnadene ved å tilegne seg og vedlikeholde et gitt forbruksnivå. Levekår, dvs. de materielle vilkårene individer og hushold må for-

¹ I andre sammenhenger har vi brukt betegnelsen 'rimelig forbruksnivå'.

holde seg til - og som er en viktig forutsetning for velferd - består i stor grad av forbruksgjenstander som det koster penger å kjøpe. De totale kostnadene for å tilegne seg denne pakken er den *realinntekten* som er nødvendig for å kunne ha et gitt forbruksnivå eller et gitt levekårsnivå.

Det overordnede målet med forbrukstilnærmingen er med andre ord å definere inntekten som er nødvendig for å kunne ha et gitt forbruksnivå. Målet med dette arbeidet er å definere inntekten som er nødvendig for å ha et minimumsforbruk. Det vi her kaller forbrukspakker er kun et metodisk grep, ikke et mål i seg selv. Forbrukspakken består av et sett av varer og tjenester som representerer *ett* av mange mulige forbruksmønstre innenfor et gitt forbruksnivå.

I det foreliggende arbeidet er målet å presentere arbeidet med å utvikle et minimumsbudsjett for forbruksgifter som gir oss anledning til å etablere velbegrunnede minimumsinntekter. Det inntektsnivået som her etableres kan med fordel anvendes til å vurdere rimeligheten av eksisterende offentlige livsoppholdssatser. Det vil imidlertid også bli argumentert for at dersom minimumsbudsjettet blir supplert med sjabloner for boutgifter, vil det være et velegnet verktøy til å vurdere rimeligheten av EUs og OECDs etablerte inntektsfattigdomsmål. Dette er viktig fordi det er store usikkerheter om hva slags levekår disse fattigdomsmålene faktisk måler. Ved hjelp av en realøkonomisk tilnærming har vi anledning til å vurdere disse målene i forhold til konkrete forbruksnivå.

Etter å ha redegjort for hvorfor vi trenger et minimumsbudsjett og et mål på minimumsinntekt, presenterer vi de grunnleggende prinsippene og metodologiske grepene for konstruksjonen av budsjettet. Dernest demonstreres minimumsberegningene for ulike typer hushold, med vekt på hushold med ulikt antall barn. Et overordnet mål her er å identifisere forbruksvekter for voksne og barn. Etter å ha presentert minimumstall for forbruk anvendes disse som inntektsmål, og da først til å vurdere nivået på de statlige anbefalte normene for økonomisk sosialhjelp. Etter å ha redegjort for oppbyggingen av en sjablong for boutgifter tilpasset minimumsbudsjettet, etableres et samlet mål på minimumsinntekt for ulike husholdstyper. Disse minimumsinntektene anvendes i en sammenlikning av OECD og EUs fattigdomsmål for ulike husholdstyper. Som en hovedkonklusjon antydes det at de konvensjonelle fattigdomsmålene overestimerer fattigdomsnivået for hushold med flere barn.

2 Behovet for et realinntektsmål

Et av de viktigste argumentene for et realinntektsmål, dvs. et mål der en kobler inntekt opp mot materielle levekår, er at det er et velegnet verktøy i arbeidet med å fastsette ulike livsoppholdsmål. I Norge, og i andre velutviklede velferdsstater, er det flere slike offentlige økonomiske livsoppholdssatser. Personer under tvungen gjeldsordning har f.eks. rett til å beholde en del av inntekten til eget livsopphold, før en begynner å betale dividende. Tanken her er at før en betaler ned på sin gjeld trenger en midler for å tilfredsstille grunnleggende behov for mat, klær, nødvendig fritidsaktiviteter mv. Etter hvert er det etablert en felles statlig livsoppholdssats, ikke bare for personer under gjeldsordning, men også personer som utsatt for ulike statlige innkrevingsregimer, f.eks. NAV Innkreving eller Statens innkrevingsentral.

Størrelsen på livsoppholdet er knyttet opp mot resonnementer om hvilke levekårsnivåer som bør gjelde i ulike kontekster og hvor mye det koster å tilfredsstille disse. Når nivåene fastlegges er det ikke nødvendigvis minimum som er temaet, men ofte hva som er hensiktsmessig gitt formålet. Når det gjelder f.eks. livsopphold under gjeldsordning er målet å sikre at de som skal leve på dette nivået blir tilstrekkelig motivert til å overholde sine økonomiske forpliktelser.

Livsopphold knyttet til økonomisk sosialhjelp har en litt annen karakter ved at det er knyttet til personer som ikke har tilstrekkelig inntekt til eget livsopphold. I slike tilfeller skal kommunene sørge for at de har penger nok til et minimumsforbruk. Dette reiser også spørsmålet om hva dette minimumet inneholder av varer og tjenester og hva dette innebærer og hva dette koster. Etter vår mening er trolig nivået på økonomisk sosialhjelp det nærmeste vi kommer et operativt fattigdomsnivå i Norge. I motsetning til de mer allmenne definisjonene av fattigdom, er nivået på økonomisk sosialhjelp direkte knyttet til konkrete økonomiske ytelser. Koblingen mellom økonomiske ytelser og oppfatninger om nødvendige levekår er et godt eksempel på det vi her betegner som realinntekt.

Det er også vår oppfatning at en av svakhetene ved de mest utbredte fattigdomsbegrepene er at de mangler den realøkonomiske dimensjonen. I motsetning til livsopphold av typen økonomisk

sosialhjelp, er disse fattigdomsbegrepene heller ikke operative. Det har ingen praktiske konsekvenser for den enkelte om man faller inn under de vanlige fattigdomsbegrepene. Vi skal utdype disse distinksjonene nedenfor.

Fattigdom

Den konvensjonelle inntektstilnærmingen til fattigdom er i alle praktiske sammenhenger et politisk begrep og er i praktiske sammenhenger anvendt for å overvåke utviklingen av økonomisk ulikhet, med spesiell vekt på andelen i en befolkning med lavest inntekt. Det er imidlertid ikke slik at personer med inntekt under denne fattigdomsgrensen er garantert en inntekt på eller over dette nivået. EUs definisjon av fattigdom som 60 prosent av medianinntekten, eller 50 prosent av medianinntekten over en tre-årsperiode, har ingen praktiske konsekvenser for offentlige økonomiske overføringer til personer uten arbeidsinntekt. Målet gir derimot myndigheter og andre policy orienterte aktører informasjon om størrelsen og kjennetegnet ved målgruppen og ulike instrumenter som bør inngå i bekjempelsen av inntektsfattigdom. Disse målene kan trolig også brukes til å evaluere tidligere tiltak (se f.eks. Notten & Neubor 2007B) eller muligheten til å analysere fordelingen av lav inntekt, utvikling over tid og å undersøke hvilke mekanismer som kan forklare denne fordelingen eller hvorfor noen havner i en fattigdomsliknende situasjon². Men avgrensning av inntektsfattigdom er ikke et viktig redskap for å utmåle konkrete tiltak rettet mot personer som befinner seg i en fattigdomssituasjon.

Kanskje den viktigste grunnen til at inntektsfattigdomsmålene ikke er operative, er at inntektsgrensene (50-60 prosent av medianen) er satt forholdsvis tilfeldig. Det er ikke slik at grensene er definert ut fra kunnskap om at personer/hushold med lavere inntekt har urimelig materielle levekår. Tvert om er det mye som tyder på at det er forholdsvis liten overlapp mellom inntektsfattigdom og andre mål på negative levekår, f.eks. økonomiske problemer og mangel på ulike forbruksartikler o.l. (Fløtten 2003, se også Fløtten & West Pedersen 2008. Gordon 2006). Det kan derfor stilles spørsmål om i hvilken grad innteksdefinisjonene av fattigdom er i stand til å avgrense hushold med så lave inntekter at de ikke har muligheter til et minimums forbruk.

De fleste tilnærmingene til minimumsinntekter tar utgangspunkt i en mer eller mindre eksplisitt forestilling om realinntekt, dvs. en kobling mellom spesifikke levekår og utgifter knyttet til å

² Når jeg bruker formuleringen «trolig» er det fordi tiltak mot gruppen fattige kan være svært så virkningsfulle, men dersom gjennomsnittsinntekten i samfunnet øker (spesielt når inntektsøkningen er skjev), vil likevel antallet fattige øke.

ha disse levekårene (se for England se f.eks. Bradshaw et al 2008, Hirsch 2015). Denne tilnærmingen er kjernen i den klassiske fattigdomsforskningen og i å etablere minsteinntektsnivåer i Europa (REF).

2.1 Normative utfordringer i arbeidet med minimumsbudsjettet.

En utfordring med forbrukstilnærmingen – og spesielt det å utvikle et budsjett ved hjelp av en varekurv – er knyttet til spørsmålet om paternalisme, dvs. om noen skal ha rett til å bestemme hvilket forbruk andre personer skal ha. Innen en liberal referanseramme skal hver enkelt person selv ha rett til å velge hvordan en vil innrette sitt eget liv. I denne sammenhengen betyr det at hver enkelt må selv kunne velge hvilket forbruksmønster man vil ha. Inntekt framstår her som ett av flere indirekte mål. To personer med samme inntekt har i prinsippet den samme valgohorisonten, selv om de faktiske valgene som gjøres kan være svært forskjellige. I tillegg til inntekt vil tilgangen til andre ressurser som ikke er knyttet til markedet også være viktig for hvilke valg som kan gjøres. (Bolig)formue og utdanning er eksempler på slike ressurser, som i tillegg til inntekt har stor betydning for hva slags liv man kan velge. Dessuten vil tilgangen til ulike arenaer, dvs. evner og muligheter til å anvende disse ressursene være avgjørende.

I forhold til spørsmålet om paternalisme vil slike indirekte mål kunne bidra til å dempe – kanskje til og med unngå – denne typen utfordringer. I faglitteraturen finner vi da også særskilt tre framtrepende tilnærminger, nemlig inntektstilnærmingen, ressurstilnærmingen og «capability» tilnærmingen. (se Ringen 1995, men også Sen 1986). Siden vi her primært er opptatt av de rene økonomiske aspektene ved levekår, holder vi oss til inntektstilnærmingen og spørsmålet om hvordan fastsette forsvarlige økonomiske minimumsstandarder. Ringen (1995:10) formulerer kjernen i alle de indirekte tilnærmingene på følgende måte:

With indirect measurement, well-being is measured by the choice people can make. In this, no assumption is imposed about what choices people should make or about some choices being superior to others. In principle, therefore, these approaches are preference neutral.

Den prinsipielle problemstillingen dette reiser er hvordan det med et slikt utgangspunkt er mulig å vurdere gode og dårlige levekår annet enn å konstatere hvordan inntektsfordelingen ser ut. Problemet blir enda mer komplisert når en skal utarbeide minimumsinntekter og ulike typer livsoppholdsnivåer. Vi har sett at de som arbeider med fattigdom eller lavinntekt innen denne tradisjonen velger noen statistiske mål, som regel 50 eller 60 prosent av medianinntekten, for å identifisere grupper med antatt problematiske levekår. I tillegg legges det inn vekter for å veie husholdenes forbruksbehov opp mot hverandre. Disse ekvivalensskalaene har den samme tilfeldige avgrensing som valg av kutt punkt for lav inntekt/fattigdom.

En alternativ tilnærming er å ta utgangspunkt i folks faktiske atferd og anta at det er et uttrykk for personlige preferanser. Det er imidlertid vanskelig å finne akseptable empiriske mål på minimum uten å ha en konkret formening om hva dette minimumet omfatter og hvilke husholdstyper som eventuelt representerer et slikt forbruksnivå.

Det er liten tvil om at paternalisme er et problem i fastsettelsen av gode og dårlige levestandarder - kanskje spesielt i tilknytning til forbrukstilnærmingen. Det prinsipielle spørsmålet er om det er en oppgave for forskere og andre fagpersoner å utarbeide spesifikke levekårs mål siden hva som er akseptable eller uakseptable levekår er et grunnleggende politisk spørsmål. Det er grunnleggende politisk i den forstand at en bestemmer for andre hva som er akseptabel og hva som ikke er det. Dette har et frihetsaspekt – friheten til å velge sitt eget liv og hvordan det leves. Det har i tillegg et fordelingsaspekt. Hvilke kriterier skal brukes for å fordele fellesskapets ressurser?

En måte å tilnærme seg grenseproblematikken på er å skille mellom forbruksmønstre og forbruksnivå. Vi følger her Ringens (1995) enkle, men implikasjonsrike distinksjon mellom preferanser og forventninger:

Whereas preferences relate to the composition of consumption within a budget, expectations relate to the size of the budget itself. The reason the choice of composition should be free is that my choice on how I spend a given budget do not (in principle) affect your budget. The reason the choice of budget cannot be free is that the more I take the less you can have (s. 9-10).

Spørsmålet om budsjettbegrensinger er dels et fordelingsspørsmål og dels om hvor akseptable disse begrensingene er i praksis. Hva som er akseptabelt er i denne konteksten knyttet til i hvor stor grad budsjettrestriksjonen begrenser individets valgmuligheter.

Ved å opprettholde skillet mellom preferanser og budsjett åpner vi for en realøkonomisk tilnærming uten at med nødvendighet faller ned i en paternalistisk grøft. Det å knytte forbruksresonnementer til arbeidet med å definere disse grensene er noe annet enn å fortelle eller diktere folk som lever på disse nivåene om hvordan de skal forbruke. Slik sett er den realøkonomiske tilnærmingen preferansenøytral selv om den baserer seg på en pakke av varer og tjenester som representerer et gitt levekårsnivå. Og det er også i den forstand at utarbeidingen av forbrukspakker etter vårt syn kun er et metodologisk grep, dels for å fylle inntektsbegrepet med substans og dels for å sikre at et gitt inntektsnivå gir faktiske valgmuligheter.

3 SIFOs minimumsbudsjett for forbruksutgifter

3.1 Innledning

Det er i prinsippet to ulike måter å konstruere et minimumsbudsjett for forbruksutgifter på; en eksperttilnærming og en konsensustilnærming.

Eksperttilnærmingen består i at ekspertisen innenfor ulike forbruksområder utarbeider en komplett liste over varer og tjenester som man mener inngår i et nærmere definert forbruksnivå. Varene fordeles på personer etter kjønn, alder og etter husholdets størrelse. Varekurven består av et sett med varer og tjenester som er ment å representere et gitt forbruksnivå, dvs. som gir muligheter til å dekke umiddelbare forbruksbehov, som f.eks. mat og klær, og som gir muligheter til å delta i sentrale aktiviteter på en ikke-ekskluderende måte. Representantvarene er valgt med utgangspunkt i resonnementer om hvilke kvaliteter som inngår i forbruksnivået og antall/mengder av en gitt vare per måned, fordelt på henholdsvis personer og hushold. Varer som anskaffes sjeldnere enn en måned avskrives over varens brukstid.

Eksperttilnærmingen impliserer at det utarbeides et sett med felles og mest mulig objektive kriterier i utarbeidingen av varekurven. Disse kriteriene består dels av en felles forståelse av hvilket forbruksnivå budsjettet skal representere, dels ved at utvalget av varer plasseres i forhold til det empiriske forbruket. I tillegg til empiriske kriterier innføres det ofte en del normative føringer, f.eks. offentlige anbefalinger om ernæring.

Selv om ekspertisen forankrer varekurven empirisk, er denne tilnærmingen beheftet med en del svakheter. Den viktigste svakheten er mangel på ekstern validering. Med andre ord.: hvordan sikre at budsjettet er gyldig utover ekspertisens subjektive oppfatninger? Konsensustilnærmingen er et forsøk på å møte denne utfordringen. Her tenker man seg ideelt sett at alle involverte parter i en minstestandard involveres i utarbeidingen av standarden. Et godt eksempel er

initiativet fra European Anti Poverty Network (EAPN) som går ut på å utvikle felles minste-standarder i EU. Her er ambisjonen blant annet å enes om en felles standard på EU nivå. Dette kan blant annet gjøres gjennom en:

“...process of dialogue involving the European Union, Member States, people experiencing poverty, social researchers and the general public to agree on ‘sets’ of essential goods and services needed in each Member State for a dignified life there (EAPN 2007:9)”.

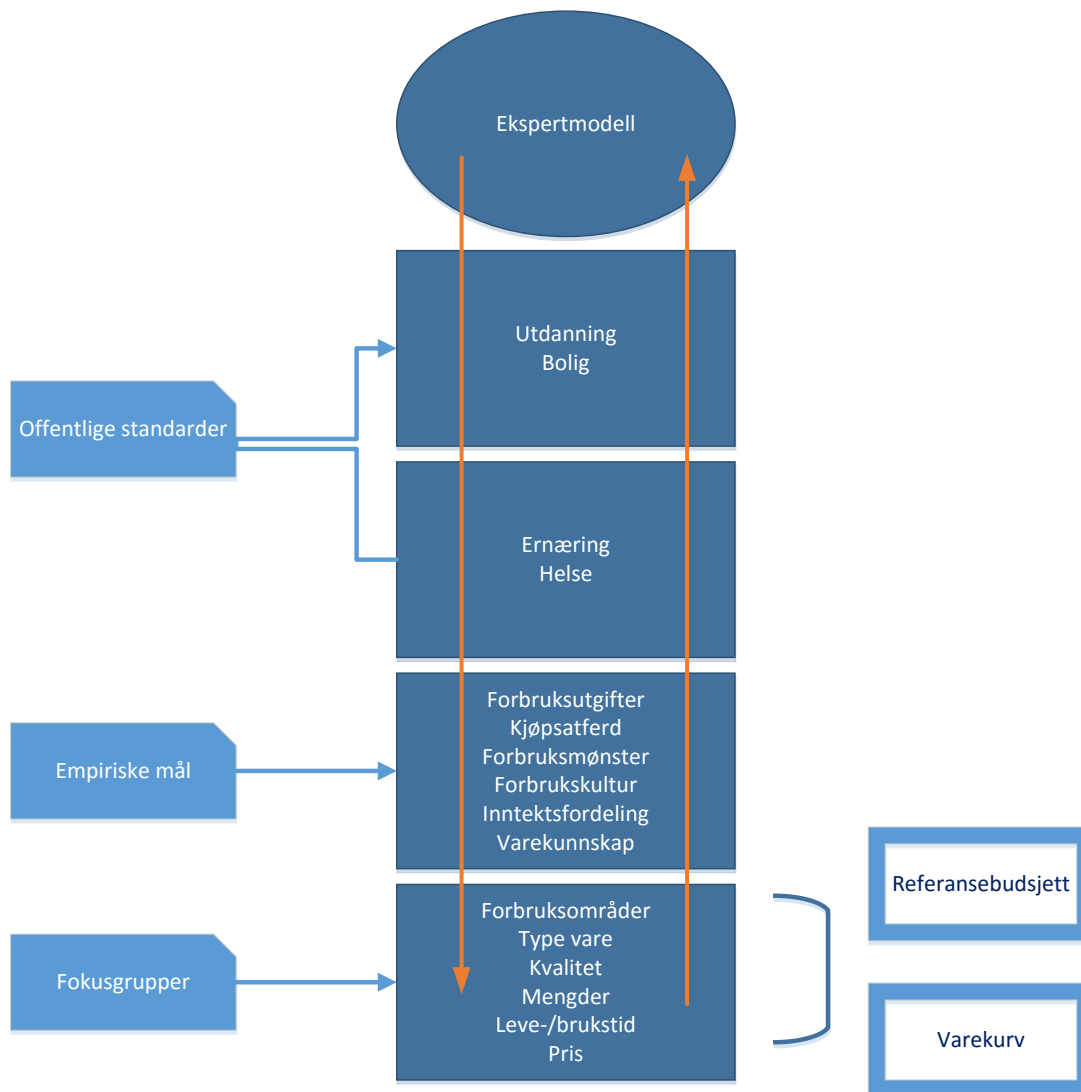
En noe mindre ambisiøs konsensuell tilnærming er å involvere representanter fra folk flest gjennom f.eks. å benytte fokusgrupper. Eksemplet her er utviklingen av Minimum Income Standard (MIS) i England (se Bradshaw et al. 2008). Her ble det utviklet et minimumsbudsjettet som ligger til grunn for beregning av minimumsinntekter i England (se også Hirsch 2015). Det metodologiske grunnprinsippet i MIS tilnærmingen er at vanlige folk, og ikke bare de som er i målgruppen, og ekspertisen skal bli i stand til etablere en felles forståelse av innholdet i en minimumspakke. I det engelske budsjettet var det fokusgruppene som utarbeidet det første utkastet til en varekurv. Gjennom en serie av påfølgende fokusgruppediskusjoner der både ekspertise og lekfolk deltok, ble man enige om en endelig minimumspakke. Ved å trekke inn fokusgrupper økes varekurvens legitimitet ved at den er forankret i «what people think» og ikke bare hva ekspertisen tenker.

Det opprinnelige norske referansebudsjettet er bygd opp ved hjelp av en ren eksperttilnærming. Etter hvert er også fokusgrupper blitt anvendt i videreutviklingen av budsjettet. Minimumsbudsjettet som presenteres her er også utviklet ved hjelp av fokusgrupper, men ikke med det samme tette samarbeidet med ekspertisen som i det engelske budsjettet. Den grunnleggende tilnærmingen er eksperttilnærmingen, men der ekspertisen aktivt forholder seg til tilbakemeldinger fra deltakerne i fokusgruppene.

3.2 Metode

Figur 3-1 viser ulike trinn i utviklingen av minimumsstandard. Utgangspunktet for arbeidet med minimumsbudsjettet var diskusjoner i fire fokusgrupper bestående av henholdsvis single menn, single kvinner, enslige forsørgere og parfamilier med barn. Det var mellom 7 og 8 personer i hver fokusgruppe. Utvalget ble trukket av Norstat og skulle i prinsippet tilstrebe å representere et utsnitt av befolkningen innenfor disse fire husholdstypene. Tanken var at minimumsnivået fokusgruppene diskuterte seg fram til skulle reflektere oppfatninger blant «folk

flest» og ikke fra personer som selv lever på et minimumsnivå. Resonnementet bak dette valget var at minimumsnivået skulle ha legitimitet i bredere lag av befolkningen.

Figur 3-1 Arbeidsflyten i utviklingen av minimumsbudsjettet

Fokusgruppene ble utelukkende sammensatt av personer fra samme husholdstype. Den viktigste grunnen til å holde husholdstype konstant var at vi antok at f.eks. par med barn var bedre i stand til å vurdere minimum for parfamilier med barn, eller at enslige forsørgere var best i stand til å ivareta utfordringer ved å være alene med barn. Det ble avholdt to møter i hver fokusgruppe, dvs. til sammen 8 møter.

I første møte ble det innledningsvis gjennomført en presentasjon av referansebudsjettet. Her ble det både redegjort for hovedprinsippene som ligger til grunn for budsjettet og en konkret og forholdsvis detaljert gjennomgang av vare- og tjenestelistene som ligger til grunn for budsjettet. Siden referansebudsjettet skal illustrere en varesammensetting som reflekterer et rimelig forbruksnivå var det et premiss at minimumsbudsjettet skulle ligge på et lavere nivå. Med utgangspunkt i vare- og tjenestelistene som ligger til grunn for budsjettet ble det allerede i første møte en innledende diskusjon om hvor varelistene for minimumsbudsjettet burde avvike fra referansebudsjettet.

Før fokusgruppene gjennomførte en konkret diskusjon om varelistene, ble det brukt mye tid på å diskutere seg fram til en felles forståelse av hvordan en skal forstå minimum. Som en forberedelse til denne diskusjonen ble det gjennomført en fokusgruppediskusjon bestående av personer som selv oppfattet seg som fattige. Disse ble rekruttert gjennom Fattighuset i Oslo. Hovedtemaet her var ikke varelistene, men hva de selv oppfattet som et nødvendig minimum. Hovedkonklusjonen på denne diskusjonen var at minimum – i tillegg til at det selvfølgelig skal dekke grunnleggende behov for mat og klær- i stor grad var knyttet til verdighet. Verdighet var her dels knyttet til det å ikke ufrivillig skille seg ut fra majoriteten og dels knyttet til at man ikke var prisgitt andres velvillighet for å kunne dekke sine grunnleggende behov.

Det ble av den grunn et viktig poeng å formidle til fokusgruppene at en ikke utelukkende skulle konsentrere seg om hvilke forbruk som var strengt nødvendig, men at det også skulle tas hensyn til at de som var tvunget til å leve på et minimum ikke skulle skille seg nevneverdig ut fra det som var vanlig i det norske samfunn.

Det ble også lagt vekt på å ikke binde forståelsen og diskusjonen av minimum opp mot ulike typer offentlige ytelser f.eks. økonomisk sosialhjelp. I praksis var det vanskelig å gjennomføre. Det vil si at forståelsen av minimum lett blir knyttet opp mot hvilke forbruk som det er legitimt at det offentlige finansierer. Problemet med denne form for presisering er at forestillinger knyttet opp mot verdig trengende blir viktigere enn hva som er et minimumsnivå, dvs. uavhengig av hvordan dette nivået skal tilfredsstilles. Dersom man f.eks. har en forestilling om at mange

sosialhjelpsmottakere egentlig er uvillige til å arbeide, innføres det uvilkårlig et kriterium på minimum som incentiv eller dis-incentiv til inntektsgivende arbeid.

Som forberedelse til det andre møte fikk alle deltakerne med seg en detaljert liste fra ett eller to forbruksområder med seg hjem. Disse listene inneholder, i tillegg til en oversikt over konkrete varer, detaljerte opplysninger om kvalitet, mengder i forhold til alder og kjønn, priser og hvilke butikker prisene er hentet fra. Varelistene fra alle forbruksområdene, med unntak av mat og drikke, ble presentert. Som hjemlekse fikk deltakerne i oppgave å komme med forslag om endringer i alle aspektene ved listene som ligger til grunn for referansebudsjettet. Endringsforslagene skulle i prinsippet være i overensstemmelse med deres oppfatninger om hva som er et nødvendig minimum. Deltakerne ble oppfordret til å diskutere sine forslag med familie og venner.

Om lag en uke etter første fokusgruppemøte møttes gruppene på ny. Her la hver enkelt deltaker fram sine forslag til hvor et eventuelt minimumsbudsjett kunne avvike fra referansebudsjettet. Disse forslagene ble deretter diskutert i plenum. Hensikten med denne diskusjonen var, så langt det var mulig, å komme fram til en felles enighet om hvor minimumet lå. I de få tilfellene det ikke var mulig å oppnå enighet, ble flertallsbeslutningen lagt til grunn for det endelige valget.

Etter fokusgruppene var det betydelig etterarbeid for forskerne fordi mange forslag til en minimumsstandard ikke var tilstrekkelig konkrete til å legges direkte inn i varekurven. Det ble f.eks. ofte fastslått at prisene på spesifikke varer i referansebudsjettet var for høye uten at prisene ble spesifisert. Diskusjonene om pris ble ofte knyttet til at de enten selv ikke ville kjøpt en spesifikk vare til den oppgitte prisen i referansebudsjettet, eller at det absolutt var mulig å kjøpe en spesifikk vare med en lavere kvalitet og til en rimeligere pris. Dersom flertallet var enige i disse resonnementene, ble dette sjekket i konkrete forretninger og alternative kvaliteter med nye priser ble innhentet. Siden dette ble gjort etter at fokusgruppemøtene var avsluttet, ble følgelig de alternative prisene/kvaliteter ikke drøftet med fokusgruppedeltakerne. Det var forskernes egne valg, men basert på resonnementer i fokusgruppene, som ble lagt inn i minimumsbudsjettet.

Det var dessverre ikke praktisk mulig i løpet av 2 møter i fokusgruppene å gå like detaljert inn på alle alders- og kjønnsvariantene innenfor hvert enkelt forbruksområde. Selv om vareutvalget i referansebudsjettet innen de enkelte forbruksområdene er knyttet til kjønn og spesifikke aldersgrupper, er mange av de konkrete gjenstandene også tilstede i f.eks. flere aldersgrupper. En viktig del av etterarbeidet besto følgelig i å omsette resonnementer om kvalitet/pris knyttet

til en spesifikk aldersgruppe til aldersgrupper som ikke ble diskutert. Disse valgene ble heller ikke presentert for fokusgruppene.

3.3 Minimumsstandarden

Tabell 3.1 og 3.2 gir en detaljert presentasjon av minimumsstandarden i form av et klassisk budsjett. Det skilles mellom seks *individspesifikke forbruksområder*: mat og drikke, klær og sko, personlig pleie, lek og fritid, reiser kollektivtransport og spedbarnsutstyr. og syv *husholdsspesifikke forbruksområder*: andre dagligvarer, husholdningsartikler, møbler, telefon og mediebruk, bilkostnader, barnehage og aktivitetsskole.

Nedenfor gis det en kort beskrivelse av hva de enkelte forbruksområdene omfatter og de viktigste endringene i forhold til referansebudsjettet.

Tabell 3-2 Husholdsspesifikke utgifter i minimumsstandarden

Husholdsspesifikke utgifter (i kroner pr måned)							
ANDRE DAGLIGVARER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	223	284	372	531	621	704	734
HUSHOLDNINGSARTIKLER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	349	378	432	528	587	659	693
MØBLER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	350	390	480	610	720	860	980
TELEFON OG MEDIEBRUK							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	1000	999	998	1052	1086	1612	1622
BILKOSTNADER (DRIFT, VEDLIKEHOLD)							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
pr mnd	2270				3110		
BARNEHAGE (HELTIDSPASS OSLO KOMMUNE, FEBRUAR 2015) NB! Uten mat tillegg (112 kr)							
Inntekt	Minimumssats						
1. barn	1 706						
2. barn	1 194						
Øvr. barn	853						
AKTIVITETSSKOLEN (SFO) (OSLO KOMMUNE, FEBRUAR 2015)							
Inntekt under 208 305							
Gratis kjernetid heltidsplass	217						

3.3.1 Individspesifikke utgifter

De individspesifikke forbruksområdene varierer etter alder og, for personer 10 år eller eldre, etter kjønn. Aldersintervallene er delt inn slik at representantvarene dekker det behovet og de aktivitetene som vi antar er knyttet til den aktuelle aldersgruppen. Fra 18 år og eldre blir man

betraktet som voksen. Det er tre unntak her. I forbruksområdet 'Mat og drikke' skilles det mellom voksne over og under 60 år. Dette skyldes at eldre personer (her: 60+) har et lavere energibehov enn yngre voksne. Det er også slik at gravide / ammende kvinner har et høyere energibehov enn kvinner flest, slik at matutgiftene er høyere for disse kvinnene. Det tredje unntaket er at det i forbruksområdet 'Personlig pleie' der det skilles mellom kvinner over/under 50 år. Dette skyldes hovedsakelig at kvinners behov for hygieneprodukter endres noe når de kommer i overgangsalderen.

Mat og drikke

Mat og drikke i minimumsbudsjettet er identisk med referansebudsjettet. Det er flere grunner til det. Hovedgrunnen er at matutgiftene i referansebudsjettet er i utgangspunktet forholdsvis beskjedne slik at det kunne være urimelig å forvente at personer som lever på et minimum skal klare seg med mindre beløp. Også vareutvalget som ligger i matkurven er vanlige og dagligdagse varer, slik at det ville være urimelig å forvente at personer med lav inntekt skal spise vesentlig annerledes enn det legges opp til i referansebudsjettet.

Prisene på matvarene i referansebudsjettet er gjennomsnittet av de tre største kjedene i landet i 2009. Etter den tid har mat og drikke blitt oppdatert ved hjelp av konsumprisindeksen. Det er i gang et arbeid med å oppdatere matvarekurven i referansebudsjettet og å gjennomføre nye pris-målinger.

Spørsmålet er likevel om det ikke er rimelig å tenke seg at hushold på et minimumsbudsjett bør kunne basere seg på de laveste prisene på matvarene og ikke på gjennomsnittspriser som i referansebudsjettet. En mulighet er å velge de billigste ekvivalente matvarene i referansebudsjettet. Resultatet fra en pilotstudie (Borgeraas & Roos 2016 upublisert) viste at det er vesentlig beløp som kan spares ved utelukkende å gå etter de billigste matvarene i de tre dominerende kjedene. Samtidig ble det fra ernæringsfaglig hold stilt spørsmål ved kvaliteten og ernæringsinnholdet i noen av de billigste matvarene. Det er også svært resurskrevende for forbrukerne, både når det gjelder tidsbruk og kompetanse, å systematisk gå etter billigvarene.

På grunn av disse usikkerhetene ble det besluttet å opprettholde referansebudsjettets varekurv og priser også i minimumsbudsjettet. Samtidig med oppjustering av matkurvens innhold og priser, vil det også bli gjennomført en separat studie av en mulig minimumsvariant. Per i dag antar vi at referansebudsjettets matkurv er så nøktern at det ikke er noen grunn til å konstruere en egen matkurv for minimumsbudsjettet. Det eneste forbeholdet her er om prisene er realistiske.

Hovedideen bak budsjettposten mat og drikke er at det skal dekke det totale dagsbehovet for mat- og drikkevarer for begge kjønn og ulike aldersgrupper. Det forutsettes moderat aktivitetsnivå ved beregning av matevaremengder og at all mat lages hjemme (ingen "utemåltider"). Budsjettet er basert på vanlig norsk mat, tradisjonelt måltidsmønster og matvareforbruk. Det er ikke beregnet kostnader ved utespising. Dessuten er det utarbeidet en meny som både tar hensyn til behovet for variert mat og til ernæringsmyndighetenes anbefalinger for et forsvarlig kosthold. Budsjettet gir rom for brus og boller, men ikke sjokolade, chips osv. Når det gjelder budsjettposten mat & drikke for barn ½-1 år, bygger den på en særskilt ukemeny med utgangspunkt i antatt energibehov hos barn på ca. 10-11 måneder. Det er forutsatt at barnet ammes, og at det i hovedsak spiser deler av samme type middagsmat og brødmatt/frukt som de andre i husholdet. Industriframstilte grøtprodukter inngår i menyen, men bare begrensede mengder av andre typiske barnematprodukter. Dersom barnet ikke ammes og er avhengig av morsmelkserstatning, eller det benyttes mye industriframstilt barnemat, vil budsjettposten øke betraktelig.

Klær og sko

Budsjettposten klær og sko i referansebudsjettet skal dekke hele årsbehovet og ta hensyn til årstidsvariasjon, og dessuten ta høyde for klesbehov for vanlige sports- og fritidsaktiviteter og klær til formelle anledninger. Det er tatt hensyn til at barn og ungdom i vekst skal ha klær med riktig passform. Videre forutsettes i utgangspunktet ikke arv av klær og sko, eller egeninnsats som søm, strikking etc. Varene som danner grunnlag for beregningene holder enkel, god kvalitet og moderat pris.

I 2016 ble det gjennomført en oppdatering av budsjettposten klær og sko i referansebudsjettet og det ble det foreslått en rekke endringer av den opprinnelige varekurven. Dette førte blant annet til en heving av det tidligere kostnadsnivået. Fokusgruppene vurderte og diskuterte vareutvalget før denne oppdateringen slik at reduksjonen det er snakk om her er knyttet til budsjettet for 2015.

Det var ingen innvendinger i noen av fokusgruppene mot at hovedprinsippene i referansebudsjettet også skulle gjelde i for minimumsbudsjettet. Likevel var det vanskelig å komme fram til et sett av hovedprinsipper for utvalget av varekurven for klær og sko. Unntaket var at minimumsbudsjettet i større grad burde baseres på innkjøp i de billigste kleskjedene enn tilfellet er i referansebudsjettet. Også når det når det gjaldt funksjonelle klær – for å holde kulde og regn ute – var det stor enighet om at kvalitet var viktigere enn pris. Dette var spesielt viktig for barn.

Diskusjonene gikk imidlertid både på mengden av ulike plagg, bruks- og levetid, kvalitet og hvilke forretninger prisene ble registret i. Denne gjennomgangen var konkret og knyttet til spesifikke produkter i referansebudsjettet. Det var få konkrete produkter i referansebudsjettet som ikke hører med i minimumsbudsjettet. Ett unntak var rens av klær som ingen av gruppene mente inngikk i minimumsbudsjettet.

For barn under 1 år ble det ikke foretatt noen endring i forhold til referansebudsjettet. Det var også forholdsvis minimale endringer i forhold til referansebudsjettet for barn i alderen 1 -9 år. Her var reduksjonen i gjennomsnitt på 5 prosent. Den største prosentvise reduksjonen i forhold til referansebudsjettet var jenter 14 -17 år var på 30 prosent, mens reduksjonen for voksne av begge kjønn, var på 29 prosent.

Personlig pleie

Budsjettposten i referansebudsjettet skal dekke utgifter til personlig pleie, som såpe, enkel tannpleie, begrenset mengde kosmetikk, frisør, barbersaker, bleier m.m. Ett tannlegeettersyn pr. år inngår også.

I denne budsjettposten ble det foretatt relativt beskjedne endringer i forhold til referansebudsjettet. I tillegg til små justeringer i forhold til mengde/kvalitet var hårklipp den enkeltposten som fikk mest oppmerksomhet i alle gruppene. Diskusjonen gikk dels på om det var rimelig å klippe seg hos frisør i det hele tatt og dels på hvor ofte man skal tillate seg profesjonell hårklipp. Mens referansebudsjettet legges opp til 6 ganger hos frisøren i året, ble dette redusert til 4 ganger i minimumsbudsjettet. Siden de totale månedlige utgifter til personlig pleie er forholdsvis beskjedne i referansebudsjettet gir denne reduksjonen forholdsvis store utslag på den prosentvise reduksjonen.

En overordnet kommentar fra praktisk talt samtlige kvinner i fokusgruppene var at egne kosmetikkutgifter og utvalg av kosmetikkprodukter var vesentlig høyere enn hva som ligger inne

i referansebudsjettet. På dette området ble referansebudsjettet oppfattet som et minimum og følgelig heller ikke endret.

Lek og medieforbruk (individ)

I referansebudsjettet for 2016 fikk budsjettposten som tidligere hadde betegnelsen «Lek og fritid» betegnelsen «Lek og medieforbruk». Samtidig ble også forbruksområdet «Telefon og mediebruk» innen de husholdsspesifikke forbruksområdene endret til Mediebruk og fritid. Grunnen til det er at disse budsjettpostene i 2016 oppgradert og tilpasset en moderne mediehverdag, med blant annet muligheter for streaming av musikk og film. Minimumsbudsjettet og diskusjonen i fokusgruppene baserte seg imidlertid på prinsippene for utarbeidingen av lek og medieforbruk gjeldene fram til og med 2015. Minimumsbudsjettet er derfor utledet av og baserer seg på referansebudsjettet 2015 med 2016 priser.

I referansebudsjettet omfatter denne budsjettposten leker til barn, sykler, sportsutstyr, bøker, dataspill, kino, teater osv. Budsjettet gir rom for deltakelse i enkle fritidsaktiviteter inklusive medlemskap i frivillige organisasjoner. Det forutsettes i utgangspunktet ikke arv av fritidsutstyr mellom søsken. Utgifter til anskaffelse og bruk av mobiltelefon er med i alle aldersgrupper fra 10 år.

Minimumsbudsjettet gir muligheter til alle typer aktiviteter som ligger inne i referansebudsjettet. Det er primært antall og ikke kvalitet/pris som ble redusert. Med utgangspunkt i oppgradering av denne budsjettposten i referansebudsjettet for 2016 og - som en følge av det - en forholdsvis betydelig økning kostandene, er det grunn til å vurdere om ikke også minimumsversjonen av denne budsjettposten bør oppgraderes i tråd med referansebudsjettet. Det tas av den grunn forbehold om de foreliggende beregningene er i minste laget.

Reiser kollektivtransport

Reiseutgifter varierer betydelig etter hvor man bor og hvilke behov man har for transport til jobb, barnehage, dagligvarebutikker mv. Det ligger som et premiss at man jevnlig bruker kollektivtransport slik at en der det lar seg gjøre anvender de rimeligste abonnementene. I minimumsbudsjettet (som i referansebudsjettet) har vi brukt kostnader for månedskort i Oslo som uttrykk for reisekostnader. Dersom budsjettet skal anvendes i et lokalt område, kan man selv sagt erstatte dette med de lokale og rimeligste takstene.

Spedbarnsutstyr

Minimumsbudsjettet for spedbarnsutstyr er identisk med referansebudsjettet. Hovedprinsippene for denne budsjettposten er som følger: Budsjettposten er delt i hhv. grunnutrustning og supplerings. I grunnutrustningen inngår utstyr som et barn trenger fra det er født, f.eks. seng, sengetøy, vogn, bærebag, tåteflasker osv. Her inngår også klær som er beregnet for de aller første månedene. Kostnadene er her beregnet pr. måned i 6 måneder før ventet fødsel. I tillegg til det utstyret som er nødvendig allerede fra fødselen av, er det behov for supplerings i løpet av barnets første leveår (bilsete, barnestol, barnebestikk etc.). Kostnadene for dette er beregnet per måned i hele første leveår.

3.3.2 Husholdsspesifikke utgifter

Andre dagligvarer

Denne budsjettposten omfatter i prinsippet varer som kan kjøpes i dagligvarebutikker og som ikke inngår i budsjettpostene personlig pleie og mat og drikke. Eksempler på varer som inngår i minimumsbudsjettet er papirvarer som toalettpapir, tørkerull (?), vask/rengjøringsartikler og varer som lyspærer, batterier, plaster osv. Det er kun små endringer i minimumsbudsjettet i forhold til referansebudsjettet.

Husholdningsartikler

I budsjettposten inngår hvitevarer, i prinsippet alt av kjøkkenutstyr, dekketøy, rengjøringsutstyr etc. samt husholdstekstiler som f.eks. sengetøy, håndklær og gardiner. Også verktøy til enkle vedlikeholdsoppgaver i hjemmet er inkludert i dette forbruksområdet. Det er minimale forskjeller i kostnadsberegningene mellom referansebudsjettet og minstestandarden for husholdningsartikler. I fokusgruppediskusjonene var det allmenn enighet om at varene i dette forbruksområdet var nødvendige til daglige gjøremål i hjemmet og til en kvalitet som er akseptable for de fleste.

Det var imidlertid to viktige unntak. Det ene var vurderingen om behovet for oppvaskmaskin. Her var det stor konsensus at oppvaskmaskin ikke inngår i en minstestandard. Gjennomgangstonen i alle gruppene var at oppvask kan gjøres manuelt.

Det andre unntaket var behovet for fryser. Det var vanskelig å komme fram til enighet om fryser inngår i en minimumsstandard eller ikke. Her var det uenighet både på tvers av gruppene og innad i den enkelte gruppe. Forskergruppen avgjorde at fryser hører med i en minimumsstandard, både fordi fryser er noe de fleste har tilgang til og fordi frysemuligheter er viktig i et knapt matbudsjett.

Møbler

I denne budsjettposten er det som betegnelsen indikerer alt av møbler og inventar i alle rom, som entre, stue, kjøkken og soverom, tilpasset antall personer i husholdet. Minimumsbudsjettet for møbler er identisk med beregningene i referansebudsjettet. Det er to grunner til det. Før det første ble ikke dette forbruksområdet av kapasitetshensyn diskutert i fokusgruppene. Dessuten, og for det andre, er det et arbeid i gang med å oppdatere dette forbruksområdet i referansebudsjettet, blant annet med den begrunnelse at innholdet i dette forbruksområdet med all sannsynlighet er noe knapt i forhold til intensjonen med referansebudsjettet. Det var av den grunn lite hensiktsmessig å utarbeide en minimumsvariant av dette forbruksområdet på det nåværende tidspunkt.

Telefon og mediebruk (hushold)

De samme kommentarene knyttet til budsjettposten «Lek og fritid» gjelder også her. Det vil si at det er innholdet i varegruppen for 2015 budsjettet som er utgangspunktet. Oppgraderingene for referansebudsjettet for 2016 inngår ikke. Budsjettposten omfatter utgifter til Internett, stasjonær pc, samt bærbar pc for hushold med 3 eller flere personer, kanalpakke til TV, TV-lisens, muligheter til avspill av musikk og digitale spill o.a. Her ligger også utgifter til noe fritidsutstyr som er knyttet til husholdet. Også kjøp av aviser og en enkel innboforsikring ligger inne i denne budsjettposten. I minimumsbudsjettet er det resonnementer om redusert leve- og brukstid, samt færre magasiner, bøker, underholdning o.l. som er de viktigste endringene i forhold til referansebudsjettet.

Bilkostnader/transportkostnader

Minimumsbudsjettet er identisk med beregningen av bilkostnader i referansebudsjettet. Budsjettposten dekker driftsutgifter, inkludert forsikring og årsavgift, for hhv. 10.000 og 15.000 km pr. år avhengig av husholdets størrelse. Avskrivninger på bil er ikke inkludert. Utarbeidningen av bilkostnader er gjort med utgangspunkt i beregninger fra Opplysningsrådet for Veitrafikken AS. Utgifter til bomplassering er inkludert.

Det forutsettes bruk av kollektivtransport til og fra arbeidssted. Det er store variasjoner i transportbehovet og dermed også transportkostnadene som ikke fanges opp av en enkel sjablong. Det er heller ikke tatt stilling til om bilkostnader er en nødvendig del av minimumsbudsjettet. Her vil både bo- og arbeidssted, livsfase, husholdstype og tilgang til offentlig kommunikasjon være avgjørende for om bilkostnader bør inngå i minimumsberegninger og hva som er det rimelige antall kjørte km per år. Enpersonshushold og par uten barn som bor i storbyregioner antas ikke å eie bil i minimumsbudsjettet.

I minimumsbudsjettet – som i referansebudsjettet - er det lagt inn muligheter til både å beregne minimumsutgifter til offentlig transport – eksemplifisert ved kostnader for et månedskort i Oslo sone 1- og begrenset bruk av bil: for små og mellomstore hushold (1-4 personer) 10 000 km i året og for større hushold (5-7 personer) 15 000 km i året. I mange av beregningene som gjøres i denne rapporten blir minimumsbudsjettet presentert med og uten bil.

Barnehagesatser

Utgifter til barnehage varierer som regel etter husholdets inntekt. For de husholdene som er aktuelle når det gjelder minimumsbudsjettet vil dette være hushold med lav inntekt. Vi har av den grunn valgt den gjennomsnittlige minimumsstaten for landet. I 2015 var den på kr. 1 656³ og er i minimumsbudsjettet oppjustert med kpi til 2016 kroner. Det er også lagt inn søskenrabatt på hhv 30 prosent for andre barnet og 50 prosent for øvrige barn.

Aktivitetsskole

Utgifter til aktivitetsskole er satt lik minstesatsen for Oslo kommunes foreldrebetaling, som er gratis kjernetid, med heldagsplass for hushold med en inntekt under kr 208 305.

Minimumsbudsjettet presentert i sin generiske form er som følger:

³ 2015 er det siste året SSB har data fra. Se: <http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnegenniv/aar/2015-06-29?fane=tabell&sort=nummer&tabell=232793>

4 Minimumsbudsjett for ulike husholdstyper

4.1 Innledning

Vi skal i dette kapittelet presentere hvordan det generelle budsjettet kan anvendes til å konstruere minimumsnivåer for ulike husholdstyper. I motsetning til andre minimumsbudsjett – f.eks. det danske (Bonke & Wiese Christensen 2016) – er det ikke utviklet konkrete minimumspakker av varer og tjenester for spesifikke husholdstyper. Utgangspunktet for alle beregningene av minimumstallene for eksempelhusholdene i denne rapporten er det detaljerte budsjettet slik det er fremstilt i figurene. 3.1 og 3.2. Dette budsjettet er *generiske* i den forstand at det er mulig å konstruere en rekke ulike husholdstyper med utgangspunkt i dette budsjettet. I denne rapporten presenter vi minimumsberegninger for husholdstyper som egnet til å sammenlikne med andre livsoppholdsbeløp. Ved å ta gjennomsnittet av kostnadsberegningene for ulike aldersgrupper og kjønn brytes noen viktige forutsetninger i budsjettarbeidet.

4.2 Beregning av utgifter for utvalgte husholdstyper

Det generiske budsjettet beregner kostnader med å variere tre hoveddimensjoner: kjønn, alder og antall personer i husholdet. I praktisk bruk, f.eks. statlige livsoppholdssatser eller anbefalte nivåer for økonomisk sosialhjelp, blir en slik inndeling altfor fininndelt. Dette gjelder både den generiske modellens skille mellom ulike forbruksprofil for henholdsvis menn og kvinner og for barn i ulike aldersgrupper. For å kunne bruke den generiske modellen som ligger til grunn for minimumsstandarden, er det derfor nødvendig å ta noen praktiske grep ved konstruksjon av husholdstyper. Vi skal redegjøre for de viktigste avveielsene når vi lager ulike husholdstyper.

4.2.1 Enslige

I alle offentlige livsoppholdssatser operer man med en felles kategori for single menn og kvinner. I referansebudsjettet er det estimert at menn har et forbruksbehov som koster 280 kroner mer per måned enn for kvinner. I minimumsstandarden er denne forskjellen på vel 370 kroner.

Det vil si en årlig merkostnad for menn på kr. 3 360 i referansebudsjettet og kr. 4 464 i minimumsstandarden. Grunnen til denne forholdsvis betydelige kjønnsforskjellen skyldes i hovedsak estimerte utgifter til mat. I beregningen av matutgifter legges det til grunn at menn har et betydelig høyere energibehov enn kvinner- med samme alder og aktivitetsnivå - og følgelig er dyrere i drift på dette området. Vi har som redegjort for tidligere valgt å legge minimumsstandard på mat lik referansebudsjettets estimerer. Dette innebærer at menn har et forbruksbehov knyttet til mat som er 550 kroner dyrere enn kvinner. Selv om de øvrige individspesifikke forbruksområdene jevnt over har høyere kostnadsestimerer for kvinner enn for menn, utjevnes ikke kjønnsforskjellen fordi matutgiftene slår sterkere ut. Fordi vi har beholdt matutgiftene likt i hhv referansebudsjettet og minimumsstandard og redusert de øvrige forbruksområdene i minimumsstandard, gjør dette at kjønnsforskjellene blir større i minimumsberegningene enn i det mer romslige budsjettet. Dette, og at det trolig er politisk/normativt uaktuelt uansett å gi menn et høyere livsopphold enn kvinner, har vi valgt å ta gjennomsnittet av utgiftene til hhv menn og kvinner i alle de individspesifikke forbruksområdene som uttrykk for kostnader ved å være 'enslig'. I forhold til det generiske budsjettet betyr det en «overestimering» av kostnadene for kvinner og følgelig en «underestimering» av kostnadene for menn. Forskjellen er +/- kr. 186 per måned.

4.2.2 Enslig med barn

Når det gjelder husholdstypen 'Enslig med barn' har vi foretatt en grovere aldersinndeling enn det som ligger i den generiske modellen og tar gjennomsnittet både når det gjelder kjønn og alder. Den viktigste grunnen til det er å kunne sammenlikne minimumsstandard med offentlige livsoppholdssatser. Ved å ta gjennomsnitt av både ulike aldersgrupper og kjønn for barn/ungdom vil det også medføre under/overestimeringer av kostnader for personer med ulikt kjønn og i ulike aldre. Vi bruker også enslig-kategorien når vi presenterer kostnader for enslige med ulikt antall barn. Vi har ovenfor redegjort for hvilke avvik dette fører med seg i forhold til den generiske modellen. Der det er foretatt grove inndelinger i aldersintervall er det imidlertid viktig å ta kostnadsanslagene i den generiske modellen i betraktning.

4.2.3 Par

Det er ingen avvik fra den generiske modellen nå vi beregner kostnader for to voksne personer med ulikt kjønn.

4.2.4 Antall barn

Husholdstypene som brukes i beregninger av kostnader ved å ha barn i denne rapporten begrenser seg av praktiske grunner til enslige og par med opptil 3 barn. I den generiske modellen tar kostnadsberegningen som nevnt tidligere kun utgangspunkt i alder, kjønn og antall personer i husholdet. I de husholdsspesifikke forbruksområdene tas det hensyn til klassiske stordriftsfordeler. Kostnader ved å anskaffe og vedlikeholde gjenstander som er knyttet til husholdet – dvs. ikke individer - legges til hushold med en person, dvs. til den første *voksne* personen uavhengig av kjønn. Dette innebærer at dersom man ønsker å bruke den generiske modellen til å beregne kostnader utelukkende knyttet til barn ikke kan legge til husholdsspesifikke kostnader for en person. I beste fall er det økningen i de husholdsspesifikke forbruksområdene fra en til to personer (for enslige forsørgere) eller økningen fra to til 3 personer (par med ett barn) som kan legges til de individspesifikke utgiftene for det aktuelle barnet.

Det er flere prinsipielle utfordringer knyttet til beregning av barnekostnader. Slik den generiske modellen er bygd opp - der vi skiller mellom individ- og husholdsspesifikke utgifter er det kun innen de husholdsspesifikke forbruksområdene det er bygd inn klassiske stordriftsfordeler, dvs. at husholdsmedlemmene deler utgiftene for de samme gjenstandene i husholder seg imellom. I prinsippet er det slik at kostnadsberegningen innen de individspesifikke forbruksområdene utelukkende er knyttet til hver enkelt person. I praksis vil det også være rene stordriftseffekter innen de individspesifikke forbruksområdene, selv om de er vanskeligere å tallfeste. De fleste og sterkeste av disse effektene er knyttet til barn.

Den viktigste effekten av barn på husholdets utgifter er trolig knyttet til at hushold med og uten barn befinner seg i til dels svært ulike livsfaser. Voksne personer uten barn, enten de er enslige eller par, har et forbruksbehov som prinsipielt skiller seg fra voksne med ansvar for barn. Dette gjelder spesielt utgifter til sosiale aktiviteter som f.eks. uteliv, ferier o.a. Det å gå fra en livsfase uten barn til en med barn kan ha betydning for beregning av husholdets kostnader ved å få barn. Selv om de faktiske forbruksutgiftene til det først barnet som regel er høyere enn øvrige barn, er det ikke gitt at det er det første barnet som belaster husholdet som helhet mest. Resonnementet her er at endringer i de voksnes forbruk reduseres ved å bevege seg fra en livsfase uten barn til en med. Parallelt med økning av utgiftene til det nye familiemedlemmet, er tanken at det skjer en reduksjon i de voksnes forbruk knyttet til sosiale aktiviteter. Slik sett kan husholdets kostnader for det første barnet ha forholdsvis liten betydning for den totale husholdsøkonomien. Uansett er det rimelig å tenke seg at det skjer endringer i de voksnes forbruksmønster når en går over til en livsfase med barn. I utviklingen av referansebudsjettet ligger det en forutsetning om at budsjettet er et familiebudsjett. I praksis betyr det blant annet at de voksnes

utgiftsprofil er tilpasset en husholdstype med barn. Dette betyr igjen at det er lagt til en type stordriftsfordel knyttet til de voksne i overgangen fra ingen til ett barn.⁴

I referansebudsjettet er det også tatt hensyn til at det individspesifikke forbruket endrer seg når antallet personer i husholdet øker. I praksis er denne endringen knyttet til økning i antall barn. Vi har betegnet denne tilpasningen 'stordriftseffekt' til forskjell fra stordriftsfordelen som er knyttet til de husholdsspesifikke forbruksområdene.

4.2.5 Stordriftseffekt

Som i referansebudsjettet er det i minimumsbudsjettet lagt inn en generell stordriftseffekt på 20 prosent når det er flere enn tre personer i husholdet. Stordriftseffekten beregnes for alle personer (både voksne og barn) i husholdet og for alle de individspesifikke forbruksområdene, med unntak av transportkostnader. Stordriftseffekten kan observeres empirisk (SSBs forbruksundersøkelse 2012, Tangeland & Borgeraas 2010). Investering av grunnutrustning til spedbarn, arv av klær og fritidsutstyr mellom søsken er en opplagt mekanisme som kan forklare viktige aspekter ved stordriftseffekten. Men det skjer også en tilpasning (reduksjon) i forbruket til alle medlemmene i husholdet når antall personer i husholdet øker. Effekten på 20 prosent ble beregnet som en gjennomsnittlig reduksjon for hele hushold med ulikt antall barn. Den samme stordriftseffekten er lagt inn i minimumsbudsjettet. Selv om det ofte er slik at foreldre i familier med svak økonomi ofte prioriterer barna på egen bekostning (Bonke et al. 2005 kap. 7), er dette en negativ effekt av lav inntekt og ikke primært en effekt av at forbruksbehovet er annerledes.

For enslige forsørgere beregnes stordriftseffekten ved det tredje barnet i minimumsbudsjettet. Det betyr at det ikke skjer noen reduksjon ved første og andre barn for enslige forsørgere. Prinsippet her er at det er *merkostnader* ved å være enslig forsørger sett i forhold til parfamilier. Merkostnadene i forhold til parfamilier er først og fremst knyttet til manglende arbeidsdeling, både når det gjelder innkjøp, kompetanse og emosjonelt «arbeid» (Borgeraas 1992 for en diskusjon). Av den grunn antas det at barnekostandene knyttet til enslige forsørgere er høyere enn for parfamilier. Dette kompenseres i minimumsbudsjettet ved at stordriftseffekten slår inn ved det tredje barnet.

Til tross for beregning av stordriftseffekt registreres det at kostnadsestimatene trolig blir for høye når grunnlaget for det individspesifikke forbruket øker betydelig, anslagsvis ved flere enn

⁴ Det kan være grunn til å ta dette med i betraktningen når en skal vurdere kostnadene for enslige voksne.

fire barn. Dette betyr med andre ord at kostnadsestimaterne for barnerike familier trolig er for høye. Det finnes lite empiri på om og hvordan forbruksmønsteret i barnerike familier skiller seg fra hushold med et lavere antall barn. Det er først og fremst tilbakemeldinger fra personer/miljøer som anvender budsjettet i praktisk bruk som oppfatter at estimatene for barnerike familier blir for høye. Dette er innvendinger som det er all grunn til å ta alvorlig, spesielt fordi urimelig høye anslag for forbruksutgifter vil ha en del uheldige og til dels kritiske utslag.

For referansebudsjettets del er det et viktig grunnlag for beregning av startlån. Dersom det er slik at – og vi antar at så er tilfellet – kostnadsberegningene er for høye for barnerike hushold, betyr det at det finnes hushold som får avslag på sine søknader fordi livsoppholdskostnadene er beregnet høyere enn det de strengt tatt burde være. Det vil si at – dersom budsjettet brukes slavisk – får hushold som både trenger startlån og som vil være i stand til å betjene det - avslag.

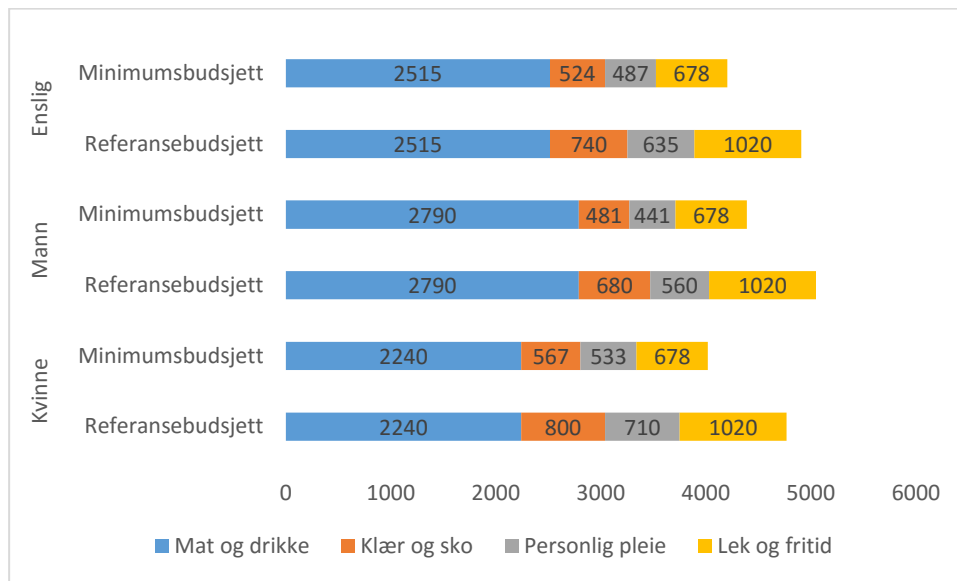
For minimumsbudsjettets del innebærer for høye anslag for kostnader ved å ha et minimumsforbruk for barnerike familier også at de økonomiske støttenivåene som følge av beregningene blir for høye. Også minimumsbudsjettet brukt som en generell fattigdomsindikator, dvs. anslag på hvor mange hushold med en inntekt og livsopphold som er lavere enn minimumsstandarden, vil overestimere andelen fattige blant barnerike hushold.

Per i dag er med andre ord usikkerheten knyttet til minimumsbudsjettets estimater for forbruksnivået til barnerike familier for stor til at budsjettet kan anvendes for hushold med mer enn fire barn. Siden vi har liten empirisk kunnskap om forbruket i barnerike familier, og siden denne kunnskapen er avgjørende for beregning av økonomiske støttenivåer, anbefales det å legge inn ressurser for å skaffe til veie denne kunnskapen. Budsjetteksempelene i denne rapporten begrenser seg til å analysere hushold med tre eller færre barn.

4.3 Minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper

I Figur 4-1 nedenfor har vi laget en oversikt over minimums- og referansebudsjettet for henholdsvis menn og kvinner og for enslige fordelt på de individspesifikke forbruksområdene. Det er flere ting å legge merke til her. For de første registrerer vi at kategorien 'enslig' til en viss grad underestimerer kostnadene for en mann og overestimerer de totale kostnadene for kvinner siden denne kategorien representerer snittet av kostnadsestimaterne for de to kjønnene. Selv om differansen mellom de kjønnsspesifikke utgiftene ikke er store per måned (. 352 kr. for voksne menn og kvinner), er det viktig å huske at minimumsbudsjettet befinner seg på marginalene. Vi registrerer for det andre at utgifter til mat og drikke er den desidert største utgiftsposten. I

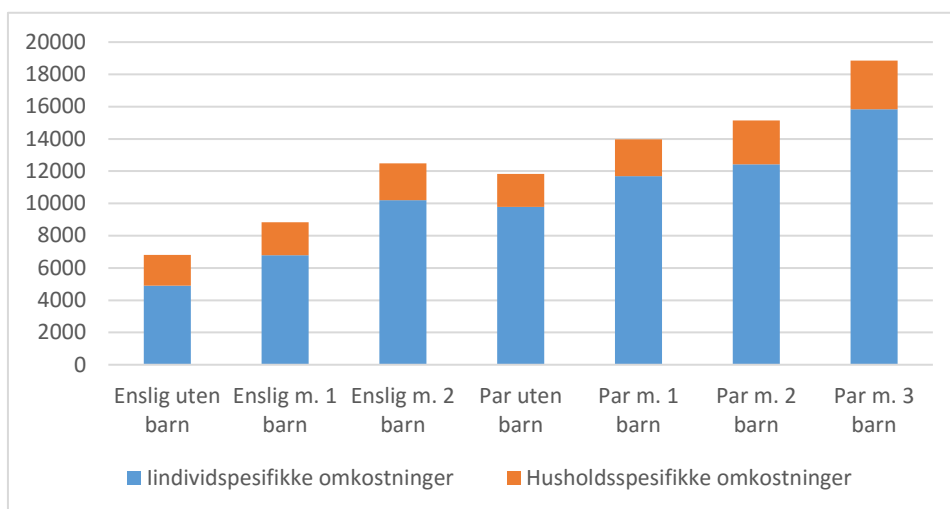
minimumsbudsjettet utgjør utgifter til mat 37 prosent av de totale forbruksutgiftene og for de totale individspesifikke utgiftene utgjør mat og drikke vel halvparten av utgiftene (utgifter til kollektivreiser er ikke med i figuren). Dette kan skyldes at utgifter til mat og drikke er det samme i minimumsbudsjettet som i referansebudsjettet (jfr. tidligere redegjørelse for hvilken usikkerhet som er knyttet til dette). Den største reduksjonen i minimumsbudsjettet i forhold til referansebudsjettet ligger i forbruk knyttet til lek og fritid. For en enslig voksen person ligger fritidsforbruket i minimumsbudsjettet på 67 prosent av referansebudsjettet⁵. Til tross for dette er utgifter til fritid den nest største utgiftsposten, mens personlig pleie er den minste.

Figur 4-1 Individspesifikke utgifter i minimumsbudsjettet og Referansebudsjett etter menn, kvinner og enslige. 2016

Det er nettopp disse individspesifikke forbruksområdene som er de tyngste utgiftspostene. For enslige uten barn utgjør de husholdsspesifikke forbruksområdene i underkant av 30 prosent av de totale forbruksutgiftene. For par uten barn er den samme andelen i underkant av 16 prosent.

⁵ Se vedlegg 1 og 2 for en detaljert sammenlikning (prosentvis reduksjon) av minimumsbudsjettet og referansebudsjettet.

Figur 4-2 Individ- og husholdsspesifikke omkostninger i minimumsbudsjettet per måned for ulike husholdstyper. Kroner.2016.⁶

Samlet gir minimumsbudsjettet følgende estimater på hvor mye det koster å ha et minimumsforbruk eksklusive boutgifter for ulike husholdstyper.

For en enslig uten barn er dette beløpet på kr. 9 090 per måned, dvs. kr. 109 080 kroner per år, eksklusive boutgifter. Trekket bilkostnadene ut reduseres det årlige beløpet for en enslig uten barn til kr. 81 840. For et par med tre barn er de månedlige utgiftene kr. 21 960. De årlige variable utgiftene, eksklusive boutgifter, utgjør kr. 263 520.

⁶ Første barnet er i alderen 0-5, andre barnet er i alderen 6-9 år og tredje barnet er i alderen 10-17 år. Her er det beregnet gjennomsnittet av utgiftsberegningene for hhv kjønn og ulike aldersgrupper. Følgen er at en, sammenlignet med beregningene i det generiske budsjettet, overestimerer utgiften for de yngste aldersgruppene og underestimerer utgiftene for de eldste aldersgruppene. Stordriftseffekter er lagt inn i henhold til prisnippener for beregning av stordriftseffekter.

Tabell 4-1 Minimumsbudsjettet: månedlige omkostninger i kroner for ulike familietyper. 2016

	Enslig uten barn	Enslig m. 1 barn	Enslig m. 2 barn	Par uten barn	Par m. 1 barn	Par m. 2 barn	Par m. 3 barn
<i>Uten</i>							
<i>bil</i>	6 820	8 840	12 490	11 840	13 970	15 150	18 850
<i>Med</i>							
<i>bil</i>	9 090	11 110	14 760	14 110	16 240	17 420	21 960

4.3.1 Minimumsbudsjettet for 2 voksne og 2 barn.

I typehusholdene presentert hittil er det brukt gjennomsnittsberegninger for aldersgrupper og for kjønn. I eksemplet nedenfor er det lagt inn detaljert kostnadsberegninger for de konkrete aldersgruppene og for personer med ulikt kjønn. Eksemplet består av to voksne av hvert kjønn og to barn – en gutt på fem år og ei jente på 11 år.

Tabell 4-2 Minimumsbudsjettet for 2 voksne og 2 barn på hhv 5 og 11 år. 2016

	MOR	FAR	SØSTER 11	BROR 5	TIL SAMMEN	STORDRIFT
Mat og drikke	2 240	2 790	2 020	1 250	kr 8 300	kr 6 640
Klær og sko	567	481	511	511	kr 2 070	kr 1 656
Personlig pleie	533	441	302	123	kr 1 400	kr 1 120
Lek og fritid	678	678	602	441	kr 2 400	kr 1 920
Reiseutgifter	690	690	345		kr 1 725	kr 1 725
Barnehage				1706		kr 1 706
Individspesifikke omkostninger i alt						kr 14 767
Andre dagligvarer					kr 531	
Husholdsartikler					kr 528	
Møbler					kr 610	
Telefon og mediebruk					kr 1 052	
Bilkostnader					kr 2 721	
Husholdsspesifikke omkostninger i alt						kr 5 442
Utgifter per måned						kr 20 209
Utgifter per måned uten bil						kr 17 488

I følge minimumsberegningene bør altså et hushold bestående av to voksne og to barn ha vel 20 000 kroner til rådighet til det løpende forbruket. Beregningene av utgiftene til Husholdningsartikler og møbler er gjennomsnittlige utgifter per måned. Beregningene er foretatt ved at varige forbruksgoder nedskrives over en nærmere definert tidsrom. Beløpene viser dermed de

gjennomsnittlige kostnadene ved å kjøpe nye varige forbrugsgoder. I praksis vil disse beløpene vise gjennomsnittlig sparing som er nødvendig for å kunne kjøpe nye varer når de er utslitt.

Det er viktig å legge merke til her at stordriftseffekten beregnes for alle personene i husholdet. Dette i motsetning til det danske minimumsbudsjettet som kun beregner stordrift for barna og sivilstand (Bonke & Wiese Christensen 2016). Den danske prosedyren har en opplagt fordel i beregning av kostnadsestimater av barn. Det er oppe til vurdering om dette skal gjøres både i referansebudsjettet og i minimumsbudsjettet og hvilke implikasjoner dette i så fall vil ha.

5 Minimumsbudsjettet og utgifter til barn

Det er vanskelig å skille ut omkostninger ved å ha barn fra husholdets øvrige kostnader. Med utgangspunkt i minimumsbudsjettets skille mellom individ- og husholdsspesifikke kostnader, ser vi at de gjennomsnittlige individspesifikke utgifter for barn 17 år og yngre er på om lag 3 300 kroner per måned (tab. 5.1). Det vil si en kostnad per år på 39 600 kroner. Det er imidlertid store variasjoner rundt dette gjennomsnittet. En ettåring som ikke er i barnehage koster f.eks. i minimumsstandarden 1 960 kroner i måneden, mens en gutt i alderen 14 -17 år har en månedlig kostnad på 4 670 kroner (se tabell 3.1). Dette er en forskjell på hele 2 710 kroner per måned. En skal av den grunn være svært forsiktig med denne type gjennomsnittstall. Vi ser også i det generiske budsjettet relativt store variasjoner i kjønnsespesifikke utgifter, spesielt når det gjelder mat og drikke. Disse forskjellene forsvinner når vi slår sammen kjønn og aldersgrupper.

Innen de fleste forbruksområdene er det slik at omkostninger knyttet til det å ha barn øker med barnets alder. Utgifter til f.eks. barnehage øker imidlertid kostnadene for de yngste aldersgruppene utover kostnadsøkning i de øvrige aldersgruppene. Det er først når barn kommer over 14 år at de totalt koster mer enn barn i barnehagealder (tabell 5.1)..

Tabell 5-1 Gjennomsnittlige individspesifikke utgifter for barn i ulike aldersgrupper i minimumsbudsjettet

	< 5 år	< 10 år	< 14 år	14-17 år	Alle < 17 år
Mat og drikke	963	1173	1492	2535	1753
Klær og sko	423	449	464	547	485
Personlig pleie	239	224	230	344	255
Lek og fritid	272	348	399	774	462
Reiser		345	345	345	345
Barnehage	1706				
Sum individspesifikke	3 604	2 539	2 930	4 545	3 299

5.1.1 Forbruksvekter

Det overordnede og prinsipielle spørsmålet knyttet til barnekostnader er barns andel av husholdets totale forbruksutgifter. For å sammenlikne den økonomiske situasjonen for ulike husholdstyper, med og uten barn og med ulikt antall barn, er det utviklet forbruksvekter eller ekvivalentskalaer, der forbruksbehovene til barn og voksne veies opp mot hverandre.

Tabell 5-2 Forbruksvekter minimumsbudsjettet , OECD og EU

	1. voksne	2. voksne	Barn <14 år	Barn 14-17 år
Minimumsbudsjett: ⁷				
Uten bil	1	0,7	0,5	0,7
Med bil	1	0,5	0,3	0,5
EU	1	0,5	0,3	0,5
OECD	1	0,7	0,5	0,7

⁷ Vektene i minimumsbudsjettet er beregnet ved å summere de individspesifikke utgiftene for en voksen + de husholdsspesifikke kostnadene for 1 personshushold (1. voksne). 2. voksne er summen av de individspesifikke utgiftene + økningen i husholdsspesifikke utgifter når husholdet øker fra 1 til 2 personer. For barn er det gjennomsnittlige individspesifikke utgifter for barn <14 år og økningen i husholdsspesifikke utgifter når husholdet økes fra 2 til 3 personer. De totale utgiftene for hhv 2. voksen og barn under 14 år divideres med de totale utgiftene for 1. voksne.

I internasjonal statistikk brukes ofte enten EU eller OECDs forbruksvekter. Her baseres husholdmedlemmenes kostnad på kostnadene knyttet til den første voksne. For å holde oss til termene i minimumsbudsjettet, antas det at den første voksne i tillegg til egne individspesifikke forbruksutgifter også tar alle de husholdsspesifikke utgiftene. De øvrige husholdmedlemmenes andel av husholdets totale utgifter beregnes basert på den første voksne som settes lik 1.

I OECDs forbruksvekter settes øvrige voksnes forbruksbehov til 0.7 mens barn under 14 har en vekt på 0,5. Det vil si at de øvrige voksnes forbruksbehov koster 70 prosent av den første voksne, mens barns forbruksbehov er beregnet til 50 prosent av den første voksne. EU anvender en såkalt modifisert OECD skala der øvrige voksne har en vekt på 0,5 og barn under 14 år har en vekt på 0,3. (OECD 2013, Eurostat 2014) OECD og EU vekter med andre ord barnekostnadene svært forskjellig. Hvilke vekter som anvendes har store implikasjoner f.eks. for beregning av antall fattige.

Som vi ser i tabell 5-2, ligger forbruksvektene i minimumsbudsjettet for ett barn tett opp til begge vektene, avhengig av om en forutsetter at husholdet har bil eller ikke. Uten bil er minstestandardens vekter lik OECDs vektet – 1, 0,7, og 0,5. Med bil er minimumsstandardens vekter lik EUs – 1, 0,5, og 0,3. Det er i og for seg ingen grunn til at bilkostnader ikke skal inngå i vektegrunnlaget og at disse kostnadene legges til den første voksne. Slik sett ligger minimumsbudsjettets vekter både for barn og voksne svært tett opp til EU skalaen. Eksemplet med bil viser imidlertid at beregning av forbruksvekter er følsomme for hvilke typer forbruk som legges inn beregningsgrunnlaget. Det er heller ikke uvesentlig i hvilken aldersgruppe grensene for barn settes. I minimumsbudsjettet er det signifikante forskjeller om aldersgrensen for barn settes over eller under 14 år.

I minimumsbudsjettet forutsettes det at husholdets totale kostnader innen de fleste individspesifikke forbruksområdene reduseres med 20 prosent for parfamilier med to eller flere barn og for enslige forsørgere med mer enn tre barn. Følgen av å fordele stordrifteffekten på alle husholdmedlemmene er at vi ikke er stand til å identifisere stordriftseffekten på individnivå, f.eks. for barn. Effekten registreres imidlertid på husholdsnivå og vil – som vi skal se senere – ha betydning i sammenlikningen av minimumsbudsjettet med ulike mål på inntektsfattigdom.

6 Minimumsbudsjettet i forhold til offentlige livsoppholdssatser

Vi har tidligere i denne rapporten argumentert for at minimumsbudsjettet kan brukes som et operativt fattigdomsmål. I motsetning til konvensjonelle økonomiske fattigdomsmål i Europa, inklusive Norge, som er relativt uforpliktende - som i praksis kun gir mål på økonomisk ulikhet og tallfester antall hushold med lav inntekt på inntektsfordelingen – tar minimumsbudsjettet sikte på å utvikle et operativt fattigdomsmål. Med et operativt fattigdomsmål forstår vi den inntektsgrensen som utløser offentlig økonomisk støtte til personer som har en inntekt under denne grensen.

6.1 Økonomisk sosialhjelp

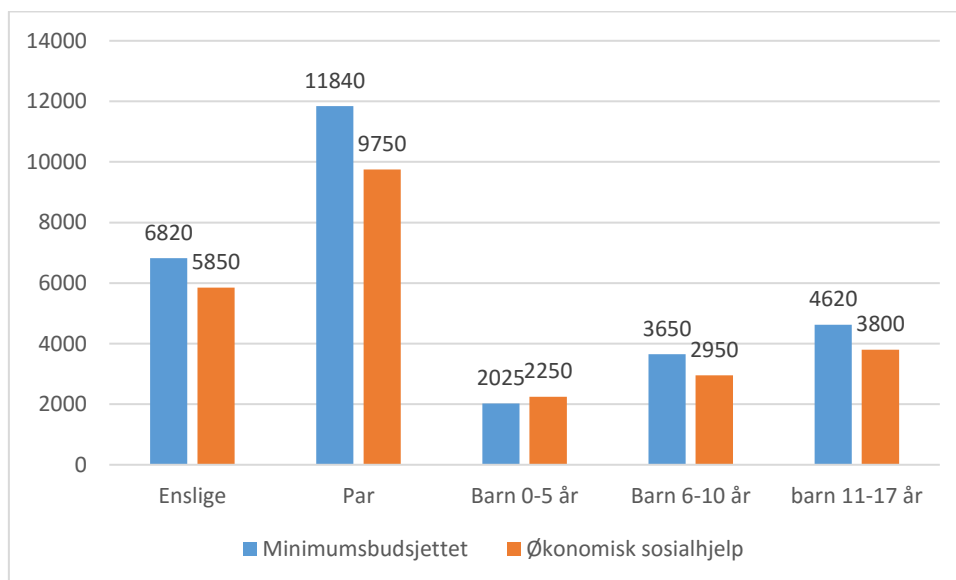
Det nærmeste vi kommer et operativt fattigdomsmål i Norge er satsene for økonomisk sosialhjelp. Økonomisk sosialhjelp gis normalt til personer som ikke er i stand til å forsørge seg selv ved arbeid, egne midler eller andre økonomiske ytelser. Størrelsen på økonomisk sosialhjelp skal i prinsippet vurderes individuelt. Det er den enkelte kommune som står for vurderinger og utbetalinger av økonomisk sosialhjelp og slik sett finnes det ingen nasjonal grense for størrelsen på ytelsen.

På den annen side er det utarbeidet statlige veiledende satser for økonomisk stønad til livsopphold. Disse satsene er ment som en veiledning i den individuelle vurderingen og er slik sett ikke bindende for kommunene. Til tross for at disse satsene har en veiledende karakter sender de ut sterke signaler om hvor den økonomiske smertegrensen går. Slik sett gir den også sterke signaler om hvor det operative fattigdomsnivået i Norge ligger.

Økonomisk sosialhjelp er en midlertidig ytelse og omfatter grunnleggende forbruksbehov. I beskrivelsen av hva de veiledende satsene omfatter heter det:

De veiledende retningslinjene omfatter utgifter til helt grunnleggende behov, som mat, klær, kommunikasjon, husholdningsartikler og hygiene med mer, og tar videre hensyn til andre sider av dagliglivet, som fritid og sosiale behov. Utgifter til andre nødvendige ting, som bolig, strøm og oppvarming, bolig- og innboforsikring og innbo og utstyr inngår i livsoppholdet, men er ikke inkludert ved fastsettelse av de veiledende retningslinjene, da dette er utgifter som varierer mye. (Rundskriv A-2/2015. Statlige veiledende retningslinjer for økonomisk stønad 2016)

Oppbyggingen av og innholdet i minimumsbudsjettet ligger tett opp til de forbruksområdene som inngår i de statlige veiledende retningslinjene. Sammenlikner vi veiledende satser for økonomisk sosialhjelp med minimumsbudsjettet finner vi følgende:

Figur 6-1 Økonomisk sosialhjelp og minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper

Minimumsbudsjettets estimerer jevnt over et høyere livsoppholdsbeløp enn de statlige veiledende satsene. Unntaket er barn i alderen 0-5 år. Her ligger minimumsbudsjettets beregninger 225 kroner lavere enn de veiledende satsene. For enslige er estimatene i minimumsbudsjettet i underkant 1 000 kroner høyere. For et par er avviket mellom våre beregninger av minstestandard og de veiledende satsene på nesten 2 100 kroner i måneden. For barn over 5 år ligger minimumsstandarden 7 – 800 kroner høyere per måned.

Vi skal ikke her trekke noen konklusjoner om de anbefalt normene for økonomisk sosialhjelp er uforsvarlig lave. Likevel vil vi argumentere for at det er svært vanskelig å leve under minimumsnivået som er presentert her. En utfordring med å sammenlikne minimumsbudsjettet med nivåer på økonomisk sosialhjelp er at økonomisk sosialhjelp per definisjon er en korttidsytelse.

Minimumsstandarden er ikke det, selv om dem som lever på dette nivået over tid balanserer på en knivsegg. Det er derfor vanskelig å se at det er forsvarlig å tvinge personer og hushold til å leve under det foreslåtte minimumsnivået.

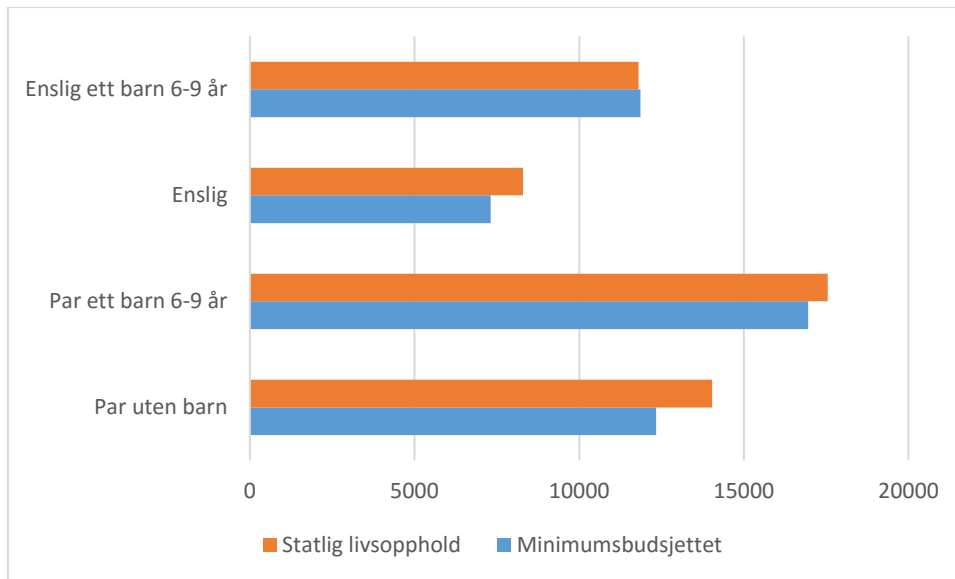
6.2 Statlige livsopphold

Mens livsoppholdet ved økonomisk sosialhjelp så å si per definisjon et minimum, er ikke det nødvendigvis slik for andre offentlige satser for livsopphold. Personer som f.eks. lever under tvungen gjeldsordning har krav på å beholde en andel av sin lønn til eget livsopphold. Det er ikke gitt at dette livsoppholdet bør ligge på et minimum, siden det krever en viss økonomisk romslighet for at å kunne overholde sine økonomiske forpliktelser over tid. Det er utarbeidet en felles livsoppholdssats ved gjeldsordning og utleggstrekk. Per 1. juli 2016 er den som følger (Kilde:<https://www.regjeringen.no/no/tema/forbruker/gjeldsordning/livsoppholdssatser/id691824/>.)

Tabell 6-1 Livsopphold ved gjeldsordning og utleggstrekk. 2016

<i>Livsoppholdssatser:</i>	
	Sats 2016
Enslig skyldner	8 289
Gift/samboende skyldner	7 018
Skyldner som forsørger ektefelle/samboer	14 036
<i>Barnetillegg:</i>	
Barn 0-5 år	2 653
Barn 6-10 år	3 518
Barn 11 år og mer	4 443

I tillegg til at disse satsene skal dekke det daglige, normale forbruket er det også beregnet at livsoppholdet skal dekke strøm. For å sammenlikne disse satsene med minimumsbudsjettet har vi trukket inn en sjablong for månedlige strømuttergifter. For enslige og par uten barn er denne beregnet til 500 kroner i måneden, mens det for par med barn og enslige forsørgere er beregnet en månedlig strømuttergift på 1 500 kroner (se kapitlet om bøtgifter i denne rapporten).

Figur 6-2 Minimumsbudsjettet inklusive strømutfgifter og statlig livsopphold for ulike husholdstyper

I motsetning til økonomisk sosialhjelp er de statlige livsoppholdsbeløpene jevnt over høyere enn minimumsbudsjettets beregninger, med unntak av enslig forsørger med ett barn i alderen 0-9 år (fig. 6-2). Her er beløpene i praksis like store. Det er mye som tyder på at den statlige livsoppholdssatsen for enslige forsørgere er satt for lavt. Dette skyldes trolig at strømutfgiftene er høyere i minimumsbudsjettet for enslige forsørgere enn det som er lagt inn i den statlige livsoppholdssatsen.

For de øvrige husholdstypene i denne sammenlikningen er det imidlertid ingen ting som tyder på at den statlige livsoppholdssatsen ligge på et minimumsnivå. Det vil si at – med ett viktig unntak – at den statlige livsoppholdssatsen er på det intenderte nivået.

7 Minimumsstandarder og boutgifter

7.1 Innledning

Det er ikke beregnet boutgifter i referansebudsjettet, dvs. hva som er rimelige boutgifter for hushold med et knapt, men likevel akseptabelt, livsopphold til rådighet. Spørsmålet er om det er fornuftig å inkludere boutgifter i minimumsbudsjettet og hvilke prinsipper som eventuelt bør ligge til grunn for slike beregninger?

På den ene siden er det lite som taler for å inkludere boutgifter i et operativt fattigdomsbegrep. Økonomisk sosialhjelp, som er det nærmeste vi kommer en operativ fattigdomsgrense i Norge (se kap. 2), definerer f.eks. størrelsen på livsoppholdsbeløpet, mens nødvendige boutgifter kommer i tillegg⁸. Dette gjelder også de øvrige offentlige livsoppholdssatsene i Norge. I et forbruksbasert økonomisk fattigdomsmål er det livsoppholdet, dvs. forbruksbehov eksklusive boutgifter, som er det primære.

En viktig grunn til at boutgifter ikke inngår i disse livsoppholdsbeløpene er at noen faktisk skal leve på disse nivåene. Mottakere av økonomisk sosialhjelp som ikke har tilgang til bolig, vil kunne få tilbud om midlertidig botilbud, eller annen økonomisk hjelp for å ha et sted å bo og de som har tilgang til bolig kan få hjelp til f.eks. betale nødvendig husleie (NAV 2015). Dessuten Personer som har anledning til å leve på et offentlig livsopphold, f.eks. under tvungen

⁸ Unntaket er at den statlige livsoppholdssatsen også inkluderer strøm. For hvilke typer utgifter som antas skal dekkes av livsoppholdssatsen se f.eks.: <https://www.nav.no/380094/livsopp-holdssatser-nav-innkreving>.

gjeldsordning, har en sterk rettslig beskyttelse til å beholde en nøktern bolig (Rokhaug 2014:116).

På den annen side er det også en ambisjon for minimumsbudsjettet å utvikle et mål som kan sammenliknes med de nasjonale (og internasjonale) innteksdefinisjonene av fattigdom. I motsetning til de operative fattigdomsmålene er de europeiske inntektsfattigdomsmålene ikke forbruksbaserte men definerer kun et punkt på inntektsfordelingen. Implisitt forutsettes det at denne inntekten skal dekke alle typer forbruk, inklusive boutgifter.

En umiddelbar utfordring knytter seg til å definere boutgifter på nasjonalt nivå. Den åpenbare konsekvensen av det er at hushold som bor i regioner med lave boutgifter, har desto mer penger å bruke på annet type forbruk. Det vil si at livsoppholdet til hushold som bor grisgrendte strøk og mindre tettsteder, vil kunne ha et vesentlig høyere forbruksnivå enn dem som bor i pressområder og tettbygde strøk (Borgeraas & Dahl 2010). Det åpenbart korrekte er å operere med regionale boutgifter. Men dersom vi skal sammenlikne med inntektsfattigdomsmålene kommer vi ikke utenom nasjonale sjablonger.

Et hovedproblem i beregning av en sjablong for boutgifter i Norge er hvordan en håndterer det høye nivået av selveiere i Norge der bolig både er et investeringsobjekt og et hjem.

7.1.1 Minimum for selveier

Det er to måter å beregne et kronebeløp for selveiere: som boutgifter eller som bokostnader⁹.

- Bokostnader = Rentekostnader + Drifts- og vedlikeholdskostnader – Skattefordel ved eie av boligen – Verdistigningen på boligen

Rentekostnader inkluderer både renten på boliglånet og de renteinntektene man går glipp av ved å ha egenkapitalen plassert i bolig fremfor for eksempel i banken, dvs. alternativkostnaden. Drifts- og vedlikeholdskostnader er kostnader forbundet med å holde standard på samme nivå (inkludert kommunale avgifter og forsikring). Skattefordelen følger av ulik skattemessig behandling av bolig og andre formuesobjekter (= verdien av rentefradraget for boliglånet + spart skatt på rentene av egenkapital). Verdistigning bidrar til å øke eierens formue og derved redusere den reelle kostnaden ved å bo. Omvendt vil verdireduksjon redusere eierens formue og øke den reelle kostnaden ved å bo.

⁹ Resonnementet her er hentet fra Stamsø (2011).

- $\text{Boutgifter} = \text{Avdrag på boliglån} + \text{Renter på boliglån} + \text{Drifts- og vedlikeholdskostnader} + \text{Eiendomsskatt} - \text{Skattefradrag}$

Hovedforskjellene mellom disse begrepene ligger i at bokostnadsbegrepet legger til grunn alternativkostnader ved å eie boligen (kostnaden i forhold til annen plassering av tilsvarende sum, for eksempel i banken), mens begrepet boutgifter gir uttrykk for de kontante utbetalinger husholdningen har for å bo. Bokostnader inkluderer renter på både lånekapital og egenkapital, mens boutgifter inkluderer bare renter på lånekapital. Boutgifter inkluderer avdrag på lån, men det gjør ikke begrepet bokostnader. Boutgifter inkluderer heller ikke verdistigning på boligen.

Hovedproblemet med begge tilnærmingene – kostnader og utgifter – er at forbruks- og spesielt budsjetttilnærmingen ønsker å måle likviditetsstrømmer i husholdet på et gitt tidspunkt. Det vil bl.a. si at det å utelate avdrag på lån i beregningene av husholdenes faktiske likviditetsutlegg, vil underestimere hva husholdene faktisk har av økonomiske forpliktelser. Selv om det ikke er uvanlig med avdragsfrihet i en periode, spesielt for hushold i en etableringsfase, skal lån betales ned. De fleste med lån er i en slik situasjon. Bruken av kostnadstilnærmingen vil derfor ikke være dekkende for husholdets likviditets situasjon. Det samme resonnementet gjelder også tanken som ligger til grunn for alternativkostnadene.

Samtidig som avdragene betales, øker boligformuen som kan tas ut i forbruk på et senere tidspunkt. Det sentrale spørsmålet er hvor rimelig det er at hushold med høy boligformue, men med lav inntekt skal kunne karakteriseres som fattige. Spesielt problematisk blir dette i utvikling av et operativt fattigdomsmål. Er det fornuftig at det offentlige subsidierer forbruket til hushold med høy urealisert formue uten å kreve at formuen (helt eller delvis) realiseres? Det er vanskelig å tenke seg et bekreftende svar på dette spørsmålet.

Svakhetene i begge måter å beregne likviditetsstrømmene for selveiere og de store variasjonene i likviditetsstrømmene etter livsfase og bosted, gjør det vanskelig å gi fornuftige estimat på bokostnader/ boutgifter for selveiere. Usikkerheten blir for stor samtidig som tenkningen bryter med budsjetttilnærmingen – likviditetsstrømmer – og ideen bak et operativt fattigdomsmål.

Alternativet til å utvikle en sjablong for boutgifter/kostnader for selveiere er å bergene minimumsutgifter knyttet til leie av bolig.

7.1.2 Husleie som sjablong for boutgifter i minimumsbudsjettet.

I motsetning til begge måter å beregne likviditetsstrømmene for selveiere vil husleienivået følge utviklingen i markedet og er lite følsom for endringer over livsløpet og det involverer

heller ikke investeringer i boligformue. Slik sett er husleie et enklere begrep som ganske direkte kan knyttes opp mot forholdsvis enkle likviditetsstrømmer i husholdene. Problemet med å bruke husleie som sjablong for boutgifter er at 82 prosent av norske husholdninger eier sin egen bolig (tabell 7-5). Det vil si at leie er en lite representativ boform i Norge. På den annen side er det også slik at leieandelen er størst blant lavinntektsgrupper. Både barnefamilier med lav inntekt og enslige forsørgere har en lavere eierandel enn befolkningen for øvrig.¹⁰).

SIFO-surveyen for 2016 viser også at ikke-selveiere har vesentlig lavere inntekt enn eiere. Gjennomsnittlig brutto husholdsinntekt for ikke-selveiere var i underkant av kr. 535 000, mens tilsvarende årslønn for eiere var på vel kr. 800 000. I følge det samme datamaterialet har eiere gjennomsnittlig kr. 1 348 000 i lån. For leiere er summen litt i overkant av kr. 230 000. Differansen er på hele kr. 1 118 000.

Tabell 7-1 Gjennomsnittlig betaling av renter og avdrag for eiere og gjennomsnittlig husleie for leiere. Kroner i året. 2015.¹¹

	Kroner/år
Renter og avdrag. Gjennomsnitt for eiere	74 286
Husleie. Gjennomsnitt for leiere	69 778

I Tabell 7-1 ser vi at norske husholdninger i gjennomsnitt (2015) bruker kr. 74 286 i året på renter og avdrag. Gjennomsnittlig husleie for leiere var på kr. 69 778 i året. Dette gir en månedlig utgift for eiere på kr. 6 190, mens det tilsvarende månedsbeløpet for leietakere var på kr. 5 814. Både for eiere og leietakere viser disse summene til likviditetsstrømmer i husholdet. Det er penger som i prinsippet skal betales hver måned. Den store forskjellen er at for eiere går en del av disse utgiftene til å nedbetale lån og bidrar derved til å øke boligformuen. For leietakere er det ingen slike mekanismer. Husleie er en ren utgiftspost.

¹⁰ <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/enslige-forsorgere-har-darligere-bolig-standard>

¹¹ Statistisk Sentralbyrå: Boforhold og levekårsundersøkelsen. 2015. <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvar-val/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BoOkonomiHush&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=bygg-bolig-og-eiendom&KortNavnWeb=bo&StatVariant=&che>.

Tabell 7-2 Prosentandelen selveiere, andelseiere i borettslag og leietakere etter husholdstype. 2015¹²

	Selveier	Andelseier	Leietaker	N
Enslige 16-24 år som bor hos foreldre	88	6	6	426
Enslige 16-24 år ellers	9	3	88	240
Enslige 25-44 år	41	15	44	481
Par 16-44 år uten barn	51	13	37	409
Enslige forsørgere	56	17	27	225
Par med barn 0-6 år	78	10	11	674
Par med barn 7-19 år	93	5	2	908
Par 45-66 år uten barn	88	8	4	1207
Par 67 år og eldre uten barn	82	11	7	805
Enslige 45-66 år	60	17	23	530
Enslige 67 år og eldre	61	17	23	428

Vi registrere at hele 98 prosent av personer som lever i parforhold med barn i alderen 7-19 år er selveiere. Også par med yngre barn har en eierandel som er høyere enn gjennomsnittet (88 prosent). Blant yngre enslige er, ikke overraskende, andelen som leier høy. 88 prosent av de yngste enslige leier, men også enslige mellom 25 og 44 år har en høy leieandelen høy (44 prosent). Ellers er andelen leietakere høyere enn gjennomsnittet blant enslige middelaldrende og eldre samt enslige forsørgere.

Ser vi på sammenhengen mellom eie/leie og utdanning og selvrapportert økonomisk status (Tabell 7-3) finner vi at arbeidsledige og uføre har leietakerandeler som er langt over gjennomsnittet, med henholdsvis 42 og 26 prosent. Også personer med lav utdanning – grunnskole – har en høy leieandel.

Selv om bildet ikke er helt entydig, er det indikasjoner på at personer i en utsatt økonomisk og sosial posisjon i større grad er leietakere enn tilfellet er for gjennomsnittet.

¹² Kilde: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/darligere-boforhold-for-leiere-enn-for-eiere?tabell=272661>.

Tabell 7-3 Prosentandelen selveiere, andelseiere i borettslag og leietakere. 2015¹³

	Selveier	Borettslagseier	Leier	Antall
Totalt	71	11	18	6333
Grunnskole	65	9	26	1282
Videregående	73	10	17	2620
Universitet og høyskole, lavere nivå	75	13	12	1725
Universitet og høyskole, høyere nivå	77	12	10	640
Yrkesaktiv heltid	75	11	14	3427
Yrkesaktiv deltid	75	8	17	491
Arbeidsledig	50	8	42	134
Student etc.	52	5	43	595
Alders- eller afp pensjonist	74	13	13	1290
Ufør eller ikke i stand til å arbeide	59	15	26	318
Hjemmearbeidene	75	10	15	29

Det er vanskelig å trekke konklusjoner om det er rimelig å bruke data om leiekostnader i beregning av bokostnader i minimumsbudsjettet. Ser vi på budsjettet som uttrykk for økonomiske fattigdomsgrenser, er det derimot ikke urimelig å tenke seg at det er en overrepresentasjon av leietakere blant den gruppen vi ønsker å identifisere her. En annen opplagt fordel med å ta utgangspunkt i leiekostnader er at vi på den måten får identifisert månedlige likviditetsstrømmer, noe som er vanskelig, eller for ikke si umulig, ved å ta utgangspunkt i selveiere. Det er først og fremst problematikken ved bygging av boligformue som gjør det svært vanskelig å bruke selveier som referansepunkt i minimumsbudsjettet.

I den grad det lar seg gjøre å gi fornuftige anslag for bokostnader som kan tallfeste likviditetsstrømmer i et minimumsbudsjett¹⁴, er det mest nærliggende å bruke leiekostnader. Det er åpenbare problemer med å gjøre det. Dette skyldes først og fremst at er lite utbredt i Norge. Følgelig fungerer heller ikke leiemarkedet optimalt i Norge i forhold til land med et velfungerende leiemarked (Stamsø 2011). Selv om det i all hovedsak er personer med lav inntekt som leier, er det likevel mindretallet av disse som er i leiemarkedet. Dessuten, og viktigere i denne sammenhengen, er det slik at husleie i leid bolig ofte blir høyere enn bokostnadene for eiere. Dessuten

¹³ Kilde: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/darligere-boforhold-for-leiere-enn-for-eiere?tabell=272662>.

¹⁴ I referansebudsjettet vil det ikke være like rimelig å bruke leieutgifter som anslag for boutgifter. Her vil det

vil boutgiftene for selveiere variere langt mer over livsløpet enn boutgifter for leietakere. Realverdien for bolig vil også avta gjennom livsløpet. Husleie følger utviklingen i markedet og vil derfor ikke reduseres tilsvarende (Stamsø 2011:5).

Det er av disse grunnene langt fra noen fullverdig løsning å bruke leiekostnader som en sjablong for boutgifter. På den annen side er det mulig å tenke seg at husleie gir et bedre uttrykk for likviditetsstrømmene for boutgifter som utlikner ulikheter gjennom livsløpet for boligeiere. Den store forskjellen er at likviditetsstrømmen knyttet til bolig bidrar til å øke boligeieres formue, mens det ikke er tilfellet for leiere.

I følge Statistisk Sentralbyrås Levekårsundersøkelse (SSB 2106) var de gjennomsnittlige husleiekostnadene i 2015 kr. 69 778 per år. Selv om det er store regionale variasjoner i leiepriser i Norge, vil gjennomsnittet for ulike husholdstyper kunne gi en antydning om boutgiftens betydning for husholdsøkonomien.¹⁵ Koblet opp mot minimumsbudsjettet vil det også kunne gi noen indikasjoner på hvilken inntekt som er nødvendig for å kunne leve på eller over minimumsbudsjettet.

Tabell 7-4 Gjennomsnittlige leiekostnader for ulike husholdstyper. SSB Statistikkbanken. 2015¹⁶

Gjennomsnittlige leieutgifter	Per år.	Per måned
Alle husholdninger	69 778	5 810
Aleneboende 16-44 år	67 658	5 640
Aleneboende 45-66 år	70 072	5 840
Aleneboende 67 år og over	48 149	4 010
Par u/ barn, 16-44 år	83 795	6 980
Par u/ barn, 45-66 år	60 130	5 010
Par u/ barn, 67 år og over	23 050	1 920
Par m/ barn 0-6 år	95 114	7 930
Par m/ barn 7-19 år	94 252	7 050
Enslige forsørger m/barn 0-19 år	96 426	8 040

¹⁵ På sikt er det trolig nødvendig å bruke regionale leiepriser for å få et mer presist estimat på minimumsbudsjettet

¹⁶ <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BoOkonomiHush&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=bygg-bolig-og-eiendom&Kort-NavnWeb=bo&StatVariant=&checked=true>.

Ved å anvende SSBs gjennomsnittlige boutgiftene og SSBs inndeling av husholdstyper¹⁷ på våre eksempelhushold blir resultatet følgende (Tabell 7-5):

Tabell 7-5 Gjennomsnittlig husleie per måned etter husholdstype. 2015

Husholdstyper	Gjennomsnittlig månedlig husleie	SSB hushold
Enslige uten barn	Kr. 5 840	Aleneboende 45 - 66 år
Enslig med barn	Kr. 8 040	Enslig med barn
Par uten barn	Kr. 6 980	Par
Par med barn	Kr. 7 850	Par med barn

Det er viktig å være oppmerksom på at SSBs husholdstyper er svært forskjellig fra husholdstypene hentet fra minimumsbudsjettet. SSBs husholdstyper sier f.eks. ingenting om antall barn, bare alderen på det yngste barnet. Siden det også er forholdsvis små forskjeller i månedlige husleieutgifter mellom hushold etter yngste barns alder i SSBs tallmaterialet, har vi valgt å bruke månedlig gjennomsnittlig husleie for hhv enslig, par med og uten barn og enslig forsørger med barn. Vi minster på den måten presisjonsnivået som ligger i minimumsbudsjettet i forhold til alder og antall barn, men opprettholder likevel skillet mellom par og enslige med og uten barn.

7.2 Strømutgifter

Det er like store geografiske variasjoner i strømpriser som det er variasjoner i boutgifter. Strømprisen vil også variere med størrelsen på boligen. Vi har begrenset med oppdaterte data om hvor mye ulike husholdninger bruker på strøm per måned. I mangel av god offentlig oppdatert statistikk på feltet har vi i minimumsbudsjettet tatt utgangspunkt i data om strømutgifter for leieboere i SIFO surveyen 2016¹⁸. Strømutgifter blant leietaker i SIFO-surveyen 2016 er vist i tabell Tabell 7-6.

¹⁷ Husholdstypene til SSB sier ingenting om antall barn, kun alderen.

¹⁸ SIFO-surveyen er en årlig datainnsamling som bredt registrerer egenskaper ved husholdenes økonomisk situasjon. Datainnsamlingen ble gjennomført i mai måned. Datasettet har i utgangspunktet 2.045 observasjoner og er representativt for den norske befolkning 18-80 år.

Tabell 7-6 Oppgitte månedlige strømutfgifter etter husholdstype i SIFO-surveyen 2016 (N=271)

Strømutfgift per mnd.:	Par	Par m/barn	Enslig forsørger	Enslig	Totalt
Betaler ikke for strøm	15	6	15	18	15
Mindre enn 1000 kr	47	22	35	44	42
1.000 - 1.999 kr.	29	53	40	30	33
2.000 - 2.999 kr.	2	12	10	3	4
3.000 - 3.999 kr	1	6	0	0	1
Vet ikke	5	0	0	5	4
Sum	99	99	100	100	99

Der er 15 prosent av leietakerne som ikke betaler strøm. Vi vet ikke hva det skyldes, om en leier hjemme eller om strøm er inkludert i husleien. Det er to strømnivåer som skiller seg ut. 42 prosent av leietakerne betaler under kr. 1 000 per måned, mens i overkant av 30 prosent betaler mellom 1 000 og 2 000 kroner i måneden. Det er 5 prosent som betaler over 2 000 kroner i måneden for strøm.

Flertallet av par med barn betaler mellom 1 000 og 2 000 kroner i måneden. 22 prosent betaler mindre enn 1 000 kroner. 40 prosent av enslige forsørgere har en strømutfgift mellom 1 000 og 2 000 kroner, mens 35 prosent betaler mindre enn 1 000 kroner. Av hushold med barn (par og enslige forsørgere) og, som betaler strøm, ligger den mest typiske strømutfgiften per måned på mellom 1 000 og 2 000 kroner. For hushold uten barn, og som betaler strøm, er den mest typiske strømutfgiften under 1 000 kroner i måneden.

Som sjablong for strømutfgifter er det middelverdien av de to intervallene «Mindre enn 1 000 kroner» og «1 000 – 1 999» velges. For hushold uten barn (enslige og par uten barn) legges det inn en månedlig strømutfgift på **500 kroner** og for hushold med barn er sjablongen **1 500 kroner** i måneden. I tillegg til at sjablongen kan knyttes til et empirisk kriterium gir dette også substansiell mening ved at hushold med barn krever noe mer plass en hushold uten barn. Siden vi heller ikke har gode nok data til å analysere variasjonen i strømutfgifter for antall barn eller alderen på barna, synes det mest fornuftig å bruke barn for å differensiere sjablongen for strømutfgifter.

Med utgangspunkt i resonnerer i dette og foregående avsnitt kan boutgiftene i minimumsbudsjettet estimeres. Tabell 7.7 nedenfor gir en oversikt over de samlede boutgifter for hver av de fire husholdstypene.

Husholdstyper	Mnd. leieutgifter	Mnd. strømudgifter	Samlede boutgifter
Enslige uten barn	5 840	500	6 340
Enslig med barn	8 040	1 500	9 540
Par uten barn	6 980	500	7 480
Par med barn	7 850	1 500	9 430

Tabell 7-7 Samlede boutgifter (husleie og strøm) for hushold med og uten barn. 2016

8 Minimumsbudsjettet inklusive boutgifter for ulike husholdstyper

Ved å summere de totale forbruksutgiftene i minimumsbudsjettet (individ- og husholdsspesifikke utgifter) og boutgifter (leie + strømutfgifter) får vi en sjablong på de samlede kostnadene ved et minimumsforbruk. De samlede kostnadene uttrykker også hvor stor *netto inntekt* ulike husholdstyper må ha for å kunne finansiere alle nødvendige omkostninger.

Tabell 8-1 Minimumsbudsjettet for ulike husholdstyper inklusive boutgifter¹⁹

	Enslig u. barn	Enslig m. 1 barn	Enslig m. 2 barn	Par u. barn	Par m. 1 barn	Par m. 2 barn	Par m. 3 barn
Mini- mum	9 090	11 110	14 760	14 100	16 240	17 420	21 960
Boutgif- ter	6 340	9 540	9 540	7 480	9 430	9 430	9 430
Sum mnd.	15 430	20 650	24 300	21 580	25 670	26 850	31 390
Sum år	185 160	247 800	291 600	256 960	308 040	322 200	376 680

En enslig i aldersgruppen 44 – 66 år bør ha en årlig netto inntekt på 185 160 kroner for å kunne leve på et minimumsforbruksnivå i Norge i 2016. I 2014 var det 40 744 enpersonshusholdninger i denne aldersgruppen med en årlig inntekt etter skatt på under 200 000 kroner. Et par i alderen 16 – 44 uten barn bør ha en inntekt på 270 960 kroner for å unngå å leve under minstestandarden. Det var i 2014 4 777 hushold bestående av par uten barn med eldste i alderen 45-66 med en inntekt under 300 000 kroner (SSB Statistikkbanken. Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger).

¹⁹ ¹⁹ Første barnet er i alderen 0-5, andre barnet er i alderen 6-9 år og tredje barnet er i alderen 10-17 år. Her er det beregnet gjennomsnittet av utgiftsberegningene for hhv kjønn og ulike aldersgrupper

For enslige med ett barn er det årlige minimumsbeløpet på 247 800 kroner og det tilsvarende beløpet for enslig med 2 barn er 291 600 kroner. Dersom vi sammenlikner med inntekt i 2014 for enslige med barn i alderen 0-5 år, var det 10 674 slike hushold som hadde en inntekt etter skatt på under 300 000 kroner og 2 883 hushold med barn i alderen 0-5 år hadde under 200 000 kroner i året. For par med barn i alderen 0-17 år var det i 2014 25 658 husholdninger med en inntekt under 300 000 kroner etter skatt. (SSB Statistikkbanken. Inntekts- og formuesstatistikk for husholdninger).

I innledningen argumenterte vi for at forbrukstilnærmingen til økonomiske levekår, og spesielt økonomisk fattigdom, er en metode for å konstruere et realinntektsmål. Ved denne metoden vet vi hva slags forbruk som er mulig gitt en nærmere definert inntekt. Det overordnede målet med budsjetttilnærmingen er ikke å definere hvilket forbruk individer og hushold bør ha, men å utvikle konkrete inntektsnivå. Hvordan folk faktisk bruker denne inntekten er selvsagt opp til dem selv. Selv innen et minimumsbudsjett gir realinntektsmålet muligheter til akseptable individuelle variasjoner i forbruksmønstre.

8.1 Minimumsstandarden sammenlignet med offisielle fattigdomsgrenser

Det mest utbredte alternativet til forbrukstilnærmingen til fattigdom er å definere ulike nivåer i inntektsfordelingen som lav inntekt eller fattigdom. I Europa er det som tidligere nevnt to slike innteksdefinisjoner av fattigdom. OECD definerer individer og hushold med en inntekt på 50 prosent av medianinntekten eller lavere som fattige. EU på sin side setter inntektskuttet for fattigdom på 60 prosent av medianinntekten. OECDs definisjon av fattigdom er følgelig mer restriktivt enn EUs definisjon, dvs. at inntektsnivået må være vesentlig lavere for å bli definert som fattig sammenlignet med EUs definisjon. For å sammenlikne ulike husholdstyper anvendes ekvivalentskalaer som vi har redegjort for i kapittel 5.

Tabell 8-2 Fattigdomsgrenser i Norge med hhv EU (60%) og OECD (50%) definisjoner 2015 og minimumsbudsjettet 2016.²⁰

	Min. budsjettet	EU - 60 %	OECD 50%
Enslig	185 160	212 000	148 200
Enslig forsørger med ett barn	247 800	275 700	222 300
Enslig forsørger med to barn	291 600	339 300	296 400
Par uten barn	256 960	318 100	251 900
Par med ett barn	308 040	381 700	326 000
Par med to barn	322 200	445 300	400 100
Par med tre barn	376 680	508 900	474 200

I Tabell 8-2 er det en oversikt over fattigdomsgrensen når henholdsvis OECD (50-prosent), EU (60 prosent) og det totale minimumsbudsjettet legges til grunn.

Sammenlikner vi minimumsbudsjettet med de to fattigdomsdefinisjonene ser vi at minimumsbudsjettet systematisk ligger *lavere* enn EUs avgrensning av økonomisk fattigdom for Norge. Sett i forhold til minimumsbudsjettets anslag ser det derfor ut til at EU har en for liberal avgrensning av fattigdom. Sammenlikner vi minimumsbudsjettet opp mot OECD er bildet noe mer variert. Minimumsbudsjettets anslag for enslige og enslige med ett barn er noe høyere enn i OECDs definisjon på fattigdom. For par uten barn og enslige forsørgere med to barn er minimumsbudsjettet og OECD praktisk talt likt. Forskjellene mellom minimumsbudsjettet og OECDs inntektsgrenser øker med økende antall barn for par. Det overordnede inntrykket er at minimumsbudsjetter ligger vesentlig nærmere OECD 50% nivået enn EU 60% nivået, men at begge standardene har en høyere inntektsgrense for barn enn det som er tilfellet for minimumsstandard.

Det er interessant å legge merke til at både OECD og EUs beregninger av fattigdomsnivåer for hushold med barn øker dramatisk mer enn minimumsbudsjettet jo flere barn det er i husholdet. Hovedforklaringen her er innføringen av stordriftseffekten på 20 prosent for parfamilier med to eller flere barn, og tre eller flere barn for enslige forsørgere. Det er viktig her å huske at

²⁰ Kilde SSB statistikkbanken: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=LavInnAlder3Ny&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=inntekt-og-forbruk&KortNavnWeb=ifhus&StatVariant=&checked=true>

stordrifteffekten slår inn på alle husholdsmedlemmene for de individspesifikke forbruksområdene. Det er med andre ord en «husholdseffekt» og ikke primært en effekt knyttet til barneknudner. I det danske minimumsbudsjettet er beregningen av stordrifteffekten utelukkende knyttet til barn (Bonke & Wise Christensen 2016). Fordelen med en slik prosedyre er at en får rendyrket effekten på barn. Svakheten er at en forutsetter at voksnes forbruksbehov er konstant når antall barn øker, noe som er en heller tvilsom antakelse. En måte å rendyrke effektene av knudner ved barn når antall barn øker og samtidig ta hensyn til endringer i voksnes forbruk, er å beregne spesifikke budsjett for hushold i ulike livsfaser og ulikt antall barn. Dette er gjort i det danske referansebudsjettet og i mange andre Europeiske referansebudsjett.

Det er vanskelig å se at det er meningsfylt å bruke kun én vekt på barn uansett antall barn i husholdet. Sannsynligvis vil det være mer fruktbart å utvikle flere vekter som tar hensyn til det vi her har betegnet som stordriftseffekt. Dette gjelder spesielt vekter for barn, men det er i prinsippet ikke urimelig at også hushold med flere enn to voksne har andre vekter enn tilfellet er i dag. Når vi registrer at fattigdommen er koblet opp mot barnefamilier, og spesielt mot barnerike familier og noen innvandregrupper (Epland & Kirkeberg 2015), er det ikke helt sikkert at dette skyldes at alle disse husholdene har så dårlige økonomiske betingelser at de fortjener betegnelsen fattige. Det er åpenbare svakheter ved den metodologiske tilnærmingen som bidrar til det. Sannsynligvis tar heller ikke minimumsbudsjettet fullt ut høyde for denne type effekter for svært barnerike familier (mer enn fire barn). Det er imidlertid et betydelig arbeid som skal til for å skaffe forskningsbasert kunnskap om forbruksendringer/tilpasninger i barnerike familier.

I denne sammenhengen er det ikke riktig å gå inn i detaljer i sammenlikningen mellom minimumsbudsjettet og de to mest anvendte fattigdomsdefinisjonene. Usikkerhetene knyttet til sjablongen for bokknudner i minimumsbudsjettet er for store til det. Men, og som vi har argumentert for innledningsvis, er det i prinsippet lettere å vurdere rimeligheten av minimumsbudsjettes estimerer på hvor fattigdomsgrensen går enn det er å vurdere de konvensjonelle målene på inntektsfattigdom. Vurdering om det er fornuftig å definere fattigdom ved 50 eller 60 prosent av medianinntekten, eller om forbruksvektene for barn bør ligge på 0,5 eller 0,3 blir lett svært abstrakt fordi de i liten grad er knyttet opp mot konkrete levekår. Minimumsbudsjettet er lettere å vurdere fordi inntektsmålet er konstruert ved å spesifisere et konkret forbruksnivå.

9 Konklusjon

Vi har i denne rapporten redegjort for prinsippene som ligger til grunn for minimumsbudsjettet for forbruksutgifter. Målsettingen med prosjektet er todelt.

På den ene siden har målet vært å utvikle et konkret mål på kostnader ved å ha et minimumsforbruk for ulike husholdstyper. Hensikten med dette målet er å kunne vurdere rimeligheten av ulike offentlige livsoppholdsmål. I dette arbeidet er det statlige veiledende retningslinjer for økonomisk sosialhjelp og felles statlige livsopphold som er brukt som eksempel. Økonomisk sosialhjelp er det nærmeste vi kommer et operativt fattigdomsmål i Norge, dvs. en inntektsgrense som kan utløse økonomisk støtte for dem som ikke kan skaffe seg tilsvarende inntekt på andre måter. Sammenlikningen med minimumsbudsjettet tyder på at det kan være vanskelig å ha et forsvarlig livsopphold ved å leve på økonomisk sosialhjelp. Den statlige livsoppholdsatsen er derimot jevnt over høyere enn minimumsbudsjettet, og gir således ingen grunn til å anta at det å leve på dette nivået er uforsvarlig.

På den annen side har målet også vært å utvikle et fullstendig realinntektsnivå. Dette er gjort ved å legge til en sjablong for boutgifter i minimumsbudsjettet. Det samlede realinntektsnivået gir anledning både til å utvikle forbruksbaserte økonomiske fattigdomsgrenser og til å vurdere rimeligheten av eksisterende fattigdomsgrenser. Sammenlikner vi minimumsbudsjettet med de to fattigdomsdefinisjonene ser vi at minimumsbudsjettet systematisk ligger *lavere* enn EUs avgrensning av økonomisk fattigdom for Norge. Sett i forhold til minimumsbudsjettets anslag ser det derfor ut til at EU har en for liberal avgrensning av fattigdom. Sammenlikner vi minimumsbudsjettet opp mot OECD er bildet noe mer variert. Minimumsbudsjettets anslag for enslige og enslige med ett barn er noe høyere enn i OECDs definisjon på fattigdom. For par uten barn og enslige forsørgere med to barn er minimumsbudsjettet og OECD praktisk talt likt. Forskjellene mellom minimumsbudsjettet og OECDs inntektsgrenser øker med økende antall barn for par. Det overordnede inntrykket er at minimumsbudsjetter ligger vesentlig nærmere OECD 50% nivået enn EU 60% nivået, men at begge standardene har en høyere inntektsgrense

for barn enn det som er tilfellet for minimumsstandarden. Følgelig er det grunn til å anta at begge målene på inntektsfattigdom overestimerer kostnader ved flere barn i husholdet.

Hovedutfordringen i det videre arbeidet med å utvikle minimumsstandarder for forbruksutgifter som et fattigdomsmål er å bygge inn ulike forbruksvekter for hushold med ulikt antall barn. I den nåværende versjonen av minimumsbudsjettet er dette tatt høyde for i hushold opp til 4 barn. Arbeidet med å utvikle mål for barnerike familier gjenstår.

Litteratur

Arbeids- og sosialdepartementet (2015): Rundskriv A-2/2015. Statlige veiledende retningslinjer for økonomisk stønad 2016. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-a-12015-statlige-veiledende-retningslinjer-for-okonomisk-stonad-2016/id2469018/>

Bonke, J. & A. E. Wiese Christensen (2016): *Minimumsbudget for forbrugsudgifter – hvad er det mindste, man kan leve for?* Rockwool Fondens Forskningsenhed. København.

Bonke, J. (2005): *Udsathed og forbrug i de nordiske velfærdstater*. København. Socialforskningsinstituttet

Bradshaw, Jonathan, Sue Middleton, Abigail Davis, Nina Oldfield, Noel Smith, Linda Cusworth and Julie Williams (2008): *A minimum income standard for Britain What people think*. Joseph Rowntree Foundation. Loughborough University. Loughborough

Borgeraas, E. (1982): *Barnefamiliers økonomiske levekår – en kvalitativ studie*. Nord:1992:44. København

Borgeraas, E. & E. Dahl (2010) Low Income and "Poverty Lines" in Norway - A Comparison of Three Concepts. *International Journal of Social Welfare*. Vol. 19, No. 1

EAPN (2007): *Making Decisive Impact on the Eradication of Poverty. Towards an EU initiative on social standard*. Report from a transnational project. Dublin

Epland, J. & M.I. Kirkeberg (2015): *Utvikling i vedvarende lavinntekt. Flere økonomisk utsatte barn*. <http://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/flere-okonomisk-utsatte-barn>.

Eurostat 2014: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Equivalent_disposable_income.

NAV (2016): <https://www.nav.no/380094/livsoppbudssetser-nav-innkrevning>.

Fløtten, T. (2003). Hvordan har de fattige det? *Samfunnsspeilt* 2003/6.

Fløtten, T., & Pedersen, A. W. (2008). Fattigdom som mangel på sosialt aksepterte levekår. In I. Harsløf & S. Seim (Eds.), *Fattigdommens dynamikk. Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet [The dynamics of poverty. Perspectives on marginalisation in the Norwegian society]* (pp. 34–79). Oslo: Universitetsforlaget.

Gordon, D. (2006). The concept and measurement of poverty. In C. Pantazis, D. Gordon, & R. Levitas (Eds.), *Poverty and social exclusion in Britain* (pp. 29–69). York: The Joseph Rowntree Foundation.

Hirsch, D. (2015): *A minimum income standard for the UK in 2015*. Joseph Rowntree Foundation. Loughborough

NAV (2015): *Lov om sosiale tjenester i NAV*.

<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Samarbeid/For+kommunen/Nyttig+a+vite/lov-om-sosiale-tjenester-i-nav>.

Notten, G. & Neubourg. 2007B. «*Poverty in Europe and the USA: Exchanging official measurement methods*». Hentet (internal-pdf://Notten et al 2007-0589046288/Notten et al 2007.pdf).

OECD 2013. OECD Framework for Statistics on the Distribution of Household Income, Consumption and Wealth. Hentet fra: <http://www.oecd.org/statistics/OECD-ICW-Framework-Chapter8.pdf>

Ringen, S. 1995. «Well-being, measurement and preference». *Acta Sociologica* 38:3–15

Rokhaug, E. (2014): Gjeldsrådgivning og gjeldsordning. Økonomisk og juridisk rådgivning ovenfor personer med økonomiske problemer. Alpha Forslag. Torvastad.

Stamsø, M.A. (2011): *Bolig og referansebudsjettet*. Arbeidsnotat. SIFO. Oslo

Tangeland, T. & E. Borgeraas (2011): *Stordriftseffekter i SSBs forbruksundersøkelser*. Prosjektnotat. Upublisert. SIFO.

Statisk Sentralbyrå (2016a): *Boforhold- og levekårsundersøkelsen 2015*. Oslo. Statistikkbanken: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=BoOkonomiHush&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=bygg-bolig-og-eiendom&KortNavnWeb=bo&StatVariant=&checked=true>.

Statisk Sentralbyrå (2016b): *Eiere og leiere etter kjønn, alder og familiefase, person. Prosent. 2015*. <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/darligere-boforhold-for-leiere-enn-for-eiere?tabell=272661>

Statisk Sentralbyrå (2016c): *Eigenbetaling i barnehagar, nivåtal, 2015, januar*. <http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/barnegenniv/aar/2015-06-29?fane=tabell&sort=nummer&tabell=232793>

Statisk Sentralbyrå (2016d): *Inntekts og formuesstatistikken for husholdninger 2015*. <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/Define.asp?subjectcode=&ProductId=&MainTable=LavInnAlder3Ny&nvl=&PLanguage=0&nyTmpVar=true&CMSSubjectArea=inntekt-og-forbruk&KortNavnWeb=ifhus&StatVariant=&checked=true>

Sen, Amartya. 1983. «Poor, relatively Speaking». *Oxford Economic Paper* 35(2):153–69.

Veit-Wilson, J. H. 1998. *Setting adequacy standards. How Governments define minimum incomes*. Bristol: The Polity Press

Vedlegg

Individspesifikke utgifter

Kroner pr måned

MAT & DRIKKE													
Kjøn/alder	6-11 mnd	1 år	2-5	6-9	J 10-13	G 10-13	J 14-17	G 14-17	K 18-60	M 18-60	K >60	M >60	GRAVIDANNEDE
Min. per mnd	670	970	1250	1800	2020	2240	2260	2810	2240	2790	2010	2340	2630
Ref. per mnd	670	970	1250	1800	2020	2240	2260	2810	2240	2790	2010	2340	2630
% av ref.	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

KLÆR OG SKO												
Kjøn/alder	<1 år	1 år	2-5	6-9	J 10-13	G 10-13	J 14-17	G 14-17	K >17	M >17		
Min. per mnd	310	448	511	528	511	477	550	544	567	481		
Ref. pr mnd	310	460	520	580	600	570	790	650	800	680		
% av ref.	100	97	98	91	85	84	70	84	71	71		

PERSONLIG PLEIE												
Kjøn/alder	<1 år	1-2	3	4-5	6-9	J 10-13	G 10-13	J 14-17	G 14-17	K 18-50	M >17	K >50
Min. per mnd	304	309	218	123	167	302	188	394	293	533	441	501
Ref. per mnd	310	350	240	150	230	370	240	520	370	710	560	650
% av ref.	98	88	91	82	73	82	78	76	79	75	79	77

LEK OG FRITID												
Alder	<1 år	1-2	3-5	6-9	10-13	14-17	>17					
Min. per mnd	140	235	441	577	602	774	678					
Ref. per mnd	140	350	610	720	890	1130	1020					
% av ref.	100	67	72	80	68	68	67					

REISEKOSTNADER (30-dagerskullet Ruler, Oslo pr. 01.02.2015)													
Alder	4-19	20-66	>66	STUDENT 20-29									
Min. per mnd	345	690	345	414									
Ref. per mnd	345	690	345	414									
% av ref.	100	100	100	100									

GRUNNUTRUSTNING		SUPPLERING	
Min. per mnd	3700	770	<1
Alder	Fra 6 måneder før fødsel		
Ref. per mnd	3700	770	100
% av ref.	100	100	100

Husholdsspesifikke utgifter (i kroner pr måned)

ANDRE DAGLIGVARER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	223	284	372	531	621	704	734
Ref. per mnd	240	300	390	550	640	720	790
% av ref.	93	95	95	97	97	98	93
HUSHOLDNINGSARTIKLER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	349	378	432	528	587	659	693
Ref. pr mnd	360	390	470	600	660	740	770
% av ref.	97	97	92	88	89	89	90
MØBLER							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	350	350	480	610	720	860	980
Ref. per mnd	350	390	480	610	720	860	980
% av ref.	100	100	100	100	100	100	100
TELEFON OG MEDIEBRUK							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Min per mnd	1000	999	998	1052	1086	1612	1622
Ref. per mnd	1590	1600	1650	1770	1820	1870	1880
% av ref.	63	62	60	59	60	86	86
BILKOSTNADER (DRIFT, VEDLIKEHOLD)							
Antall pers.	1	2	3	4	5	6	7
Ref. per mnd	2270				3110		
% av ref.	100				100		
BARNEHAGE (HELTIDSPASS OSLO KOMMUNE, FEBRUAR 2015) NB! Uten mattillegg (112 kr)							
Inntekt	Minimumssats						
1. barn	1 706						
2. barn	1 194						
Øvr. barn	853						
AKTIVITETSSKOLEN (SFO) (OSLO KOMMUNE, FEBRUAR 2015)							
Inntekt	208 305						
Heldagsplass	217						

Forbruksforskningsinstituttet SIFO ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) har et spesielt ansvar for å bidra til kunnskapsgrunnlaget for forbrukerpolitikken i Norge og skal utvikle ny kunnskap om forbruk, forbrukerpolitikk og forbrukernes stilling og rolle i samfunnet.

Sentrale forskningstema er:

- forbrukerne i markeder og forbrukervalg
- husholdningenes ressursdisponeringer
- forbrukerøkonomi - gjeldsutvikling og fattigdom
- teknologisk utvikling og forbrukernes hverdag
- digitalt hverdagsliv og mestring
- miljøeffekter av ulike typer forbruk
- mat- og spisevaner
- tekstiler - verdikjeder - konsekvenser for hverdagsliv og miljø
- forbrukets betydning for inkludering i sosialt hverdagsliv
- forbrukerpolitikk

SIFO

Forbruksforskningsinstituttet

**HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS**

Boks 4 - St. Olavs plass - N-0030 Oslo.

Besøksadresse: Stensberggata 26, 7 etg.

Telefon: +47 67 23 50 00

E-mail: post@sifo.hioa.no **Internett:** www.sifo.no

